

bestemde kerkplaats arriveerde, godsdienstoefening hield voor een aanzienlijke vergadering, waarop de Nederd. Geref. gemeente van *Marico* gesticht, kerkeraadsliden benoemd, enz. zonder verdere bemoeielijking van iemand ter wereld.

Natuurlijk werd deze zaak ruchtbaar en strekte zij niet weinig tot bevestiging van den arbeid van Ds. CACHET en de zijnen. In breeder kring vond, bij alle weldenkenden, het gedrag van Commandant VILJOEN afkeuring. Ook hij zelf heeft er later spijt van gehad, en bij de inwijding der nieuwe Ned. Geref. Kerk van *Marico* was hij daar tegenwoordig als een bewijs, hoe de Heere den wolf in een lam weet te veranderen. Slechts een der tegenwoordige Hervormde schrijvers vertelt over deze kwestie, met onverholten genoegen: „Eenmaal zelfs kwam de groote ijveraar voor deze Kaapsche Kerk, Ds. L. CACHET, behoorlijk onder de sjambok.”¹⁾

Men vergeete niet, bij de lezing van dit verhaal, dat de Kaapsche Leeraren ook nog andere ondervindingen opdeden. Zij werden overal met liefde ontvangen; waren onvermoeid in het preeken en in het spreken met de menschen, en gaven eindelijk aan Ds. CACHET te kennen, dat zij geheel verkeerde gevoelens omtrent zijn werk hadden gehad, doch dat zij er nu volkomen mede instemden. Ds. HOFMEIJR werd te *Lijdenburg* beroepen en Ds. JOOSTE te *Potchefstroom*, en daar beiden ook beroepen waren in de Kolonie, waar zij het gemakkelijker en aangenamer zouden hebben dan in de Republiek, was het voor Ds. CACHET geene geringe vreugde te bespeuren, dat tenminste één van hen in de Republiek zou blijven. Toen het reisgezelschap van *Marico* naar *Hartebeestfontein* en vandaar naar *Potchefstroom* reisde, nam Ds. JOOSTE het beroep naar deze laatste gemeente aan. Ds. HOFMEIJR nam het beroep naar *Marlean*, in Britsch-Kafferland aan, en toen beide jonge Leeraren naar de Kolonie terugkeerden, wist Ds. CACHET, dat over korten tijd één van hen hem zou ontlasten, van een deel van den

¹⁾ *De kerkkwestie niet een leer-, maar een levenskwestie*, door M. J. GODDEFROY, Tweede Druk, pag. 51. Men verbaast zich, dat, door dit hoogst onvertrouwbaar en onwaardig pamflet van dezen hoogst onvertrouwbaren getuige, zelfs een waardig historicus Dr. G. J. VOS AZ. is misleid geworden. Blijkbaar heeft des schrijvers geweldige antipathie tegen de Doleerenden, hem, bij de beoordeeling van CACHET's arbeid in Afrika parten gespeeld. In Afrika behoorde CACHET (met Huet, Van Broekhuysen, Van der Wall, en vele andere Hollanders) tot de historisch-genetische voortzetting van onze Kaapsche en derhalve van onze Hollandsche Ned. Geref. Kerken. GODDEFROY daarentegen heeft een treurige rol gespeeld. Hij doleerde van Kaapsch standpunt gezien, d.i. stelde zich buiten alle juridisch, nationaal en historisch-genetisch verband. Men vindt het foutieve oordeel van Dr. VOS: „*Uiteenzetting van het tegenwoordige Ned. Herv. Kerkrecht*”, blz. 41; „*Groen van Prinsterer en zijn tijd*”, II, 24.

ontzaglijken arbeid, die er op zijne schouders rustte. Verblijd en welgemoed keerde hij naar *Utrecht* terug. Alles, alles had de Heere welgemaakt.

Hoewel Ds. CACHET in dit jaar reeds pl.m. *zeven* maanden van huis geweest was, moest hij, tegen het einde des jaars, wederom op reis en wel naar *Potchefstroom*, om Ds. JOOSTE te bevestigen; de Algemeene Kerkvergadering bij te wonen, en, namens den Kerkeraad van *Hartebeestfontein* op te treden in een proces, dat den Ned. Gereformeerden van de zijde der „Hervormden” werd aangedaan.

De reis naar *Potchefstroom* geschiedde in gezelschap van een Ouderling en twee Diakenen van *Utrecht*; en een Ouderling en een Diaken van *Amersfoort*, met zes wagens, dus een heele karavaan. Na een zeer genoegelijke reis kwam het gezelschap, een paar dagen vóór Kerstmis 1868, te *Mooirivier (Potchefstroom)* aan.

Aldaar had men moeite noch kosten gespaard, om den nieuwen predikant en de gasten, die zijne bevestiging kwamen bijwonen, behoorlijk te ontvangen. Daar de gemeente *Potchefstroom* te klein was om alléén een Leeraar te onderhouden, was hij door de twee aangrenzende gemeenten in combinatie beroepen, en gezamenlijk hadden zij alles gedaan, om hem de reize van de Kolonie gemakkelijk, en de aankomst aangenaam te maken. In *de Kaap* had Ds. JOOSTE voor rekening der gemeente een reiswagen en muilezels gekocht en was daarmede naar de Republiek opgekomen. Dit kostte *f*1800 à *f* 2000. Zijne goederen zond hij per stoomboot naar *Natal*, vanwaar ze met wagens naar *Potchefstroom* gebracht werden. Ook voor eten en drinken, zoo voor den Leeraar als voor de gasten, was meer dan overvloedig gezorgd.

Daar de gemeente geen eigen kerkgebouw had, maakte de Kerkeraad dankbaar gebruik van het aanbod der Wesleyaansche gemeente, die, tegen geringe betaling, het gebruik van haar kerkgebouw afstond. Grenzende aan het kerkje was een vrij ruim woonhuis, dat voorloopig als pastorie zou dienen, en waarin Ds. JOOSTE zijn intrek nam, en achter dit huis was een pleintje, waar de wagens uitspanden. Hier heerschte een vroolijke drukte, die nog vermeerderd werd door de Kaffergemeente, die, onder leiding van een Kaffer, „oude DAVID” geheeten, in de school op het pleintje vergaderde en nóg al luidruchtig was. Ds. CACHET was zeer verblijd door de komst van Ds. CLOETE, als vertegenwoordiger der Kerk in den *Vrijstaat*; van Ds. GONIN, een predikant der Ned. Geref. Kerk, die nabij *Rustenburg* als Zendeling onder de Kaffers arbeidde; van broeder STEFANUS HOFMEIJR,

Zending der Ned. Ger. Kerk nabij *Zoutpansberg*; en eindelijk door de aanwezigheid van Ds. JAN LION CACHET, die, als consulent der „Gereformeerde Kerk” juist op het dorp was om godsdienstoefening te houden. De verstandhouding tusschen onze Ned. Geref. Kerk en de „Gereformeerde Kerk” in de Republiek, was steeds uitnemend. Zóó goed, dat CACHET's broeder ter kerke kwam, toen Ds. JOOSTE bevestigd werd, en hij 's Zondagsnamiddags voor hem in de „Gereformeerde Kerk” preekte.

De *bevestiging* van Ds. JOOSTE vond plaats op den Eersten Kerstdag, en was zeer plechtig. Het kerkgebouw was eivol, en nog voller, indien mogelijk, het hart van Ds. CACHET. Goedertieren, barmhartig en genadig had de Heere alle zijne twijfelingen beschaamd en het schijnbaar onmogelijke mogelijk gemaakt. In den dienst geholpen door de broeders Predikanten en Zendingen, ordende hij zijnen jongen broeder tot de Bediening des Woords en der Sacramenten; en als er ooit iemand, onder zulke omstandigheden, gedragen werd op de gebeden der gemeente, dan was het wel de broeder, die daar vóór den preekstoel op zijne knieën lag, wachtende op de wijding des Geestes. 's Middags deed de bevestigde broeder zijn intrede, met de woorden van Hand. 10 : 29: „daarom ben ik zonder tegenspreken tot u gekomen; ik vraag u dan: waarom hebt gij mij geroepen?” Zoo gaf de Heere aan de Ned. Geref. Kerk in de Republiek een tweeden Leeraar, en aan Ds. CACHET een helper in het werk. Zijn dienstknecht had dit van hem gebeden — en verheerlijkte den naam des Heeren, toen hij zijn gebed zoo kennelijk verhoord zag.

De *Kerkvergadering der Ned. Geref. Kerk* ¹⁾ werd den volgenden dag geopend en duurde tot in het begin van Januari. Ds. JOOSTE nam plaats als *voorzitter*, en Ds. CACHET werd benoemd tot vasten *scriba* en *quaestor*. De verslagen der gemeenten getuigden van gestadigen wasdom der Kerk. Ook de gemeente *Marico* werd, met dankbaarheid, als een der gemeenten der Ned. Geref. Kerk erkend, en hare afgevaardigden kregen naast die der andere gemeenten zitting.

Reeds in de eerste zitting hield de vergadering zich bezig met eene zeer interessante kwestie. Wij willen het desbetreffend gedeelte uit de Handelingen hier overnemen (blz. 4—6):

¹⁾ Vgl. Soli Deo Gloria. *Handelingen der Derde Algemeene Kerkvergadering der Nederduitsch Gereformeerde Kerk van de Zuid-Afrikaansche Republiek*, gehouden op den 28sten December 1868 en volgende dagen te *Potchefstroom*. (Gedrukt bij F. H. Ludorf, 1869 (95 bladzijden).

„Ouderling MARÉ (*Heidelberg*) ontvangt verlof om den Heer ROOS, van *Krokodilsrivier*, bij de vergadering te introduceeren, als wenshende de volgende vraag voor de vergadering te leggen: „*Welke is mijne verhouding tot de Ned. Geref. Kerk?*” De Heer ROOS, zijne vraag toelichtende, zegt, dat hij gedoopt en aangenomen is in de Ned. Geref. Kerk; dat hij, gelijk vele anderen, onmerkbaar van de Kerk is afgeleid en als lid der Hervormde Kerk verkeerd heeft; dat hij zich schriftelijk aan de Hervormde Kerk heeft onttrokken en dat hij in onze Kerk zijn oude Moederkerk heeft teruggevonden en nu wenscht te weten, wat hij doen moet.

Diaken FERREIRA (*Utrecht*) meent, dat de Heer ROOS eenvoudig aanzoek doen moet, om als lid onzer Kerk te worden erkend.

Ds. CLOETE zegt, dat hij het wenschelijk acht, dat leden van andere kerkgenootschappen, die tot ons overkomen, van behoorlijke attesten voorzien zijn.

Ds. CACHET wenscht de vraag van den Heer ROOS een weinig toe te lichten. In den toestand, waarin zich de Heer ROOS bevindt, bevinden zich velen in ons land. Geboren en opgevoed in onze Kerk; zonder hun weten uit de Kerk overgebracht in een ander kerkgenootschap, gaan, na jaren van duisternis, hun de oogen open; zij breken met het Hervormd Kerkgenootschap, doch weten niet wat te doen: of zij moeten overgaan tot onze Kerk of dat zij tot die Kerk nog steeds behooren. Verder, dat hij geheel met Ds. CLOETE instemt, omtrent de noodzakelijkheid van het vertoonen van kerkelijke attesten, door personen, die van andere Gemeenten tot ons overkomen; doch dat zij de dusgenoemde Hervormde Kerk niet erkennen; dat zij de leden dier Kerk beschouwen als afgedwaalde leden van onze Kerk, die wij trachten tot onze Kerk terug te brengen, en dat hij in den Heer ROOS de vertegenwoordiger ziet van nog velen in dit land, die naar uitkomst smachten en weldra tot onze Kerkgemeenschap zullen terugkeeren. Hij beschouwt de verhouding der zoodanigen tot onze Kerk, als van misleide leden der Kerk, die, zoodra zij zich van het Hervormd genootschap losmaken, slechts hun wensch behoeven te kennen te geven, om als leden der Kerk te worden erkend, en aan hun verlangen wordt voldaan.

Ds. CLOETE spreekt nog eenige hartelijke woorden over deze zaak waarna:

Wordt voorgesteld door Diaken FERREIRA, gesecondeerd door L. DE JAGER (*Utrecht*): „de Heer ROOS kome voorloopig onder het kerkelijk op-
Spoelstra I

zicht van den Kerkeraad van *Pienaarsrivier* en worde zoo spoedig mogelijk door den consulent dier Gemeente bezocht'.

Een volgend punt van belang is de *toespraak van Ds. CLOETE, den Vrijstaatschen Afgevaardigde*, voorkomende blz. 7 en 8:

„Ds. CLOETE, van *Bethulië*, ontvangt het woord en brengt, in de hartelijkste bewoordingen, de groete van zijnen Kerkeraad en zijne gemeente over. Hij spreekt over de groete onbekendheid met de kerkelijke zaken der Republiek in het buitenland, en noemt dit als een der redenen, waarom niet meer belangstelling getoond wordt in onzen kerkelijken toestand. Hij geeft de vergadering den raad aan de hand, om een *beknopt verhaal van den kerkelijken toestand in de Transvaal in het licht te geven*, opdat òn in de Republiek òn daarbuiten, de zaak der Kerk beter mag bekend worden, en daardoor beter bemind en ondersteund. Met zeer treffende woorden geeft hij zijne liefde en belangstelling in onze kerkelijke zaken te kennen, en zijne blijdschap, dat het hem vergund is geworden, dezer dagen in ons midden te zijn en onze vergadering bij te wonen.

De *Praeses* beantwoordt Ds. CLOETE'S aanspraak en geeft verder mededeelingen, omtrent de belangstelling der gemeenten in dit land.

Na eenige aanmerkingen van den *Scriba* worden er eenige voorstellen gedaan, om den predikant van *Utrecht* te verzoeken, een behoorlijk verhaal op te stellen van de geschiedenis der Kerk in de Republiek, van haar stichting tot heden, ter algemeene verspreiding, doch met algemeene stemmen wordt besloten, de discussie hierover uit te stellen tot den volgenden dag.

Later — Vijfde zitting, 2 Jan. 1869, 's morgens 9 uur, komt weer iets van dien aard ter sprake, vgl. blz. 24 :

„De Voorzitter spreekt over *de noodzakelijkheid om ons kerkelijk standpunt, ALS EEN DEEL DER NED. Geref. KERK IN ZUID-AFRIKA*, duidelijk te doen uitkomen, opdat men ons niet langer beschuldige, van eene afgescheidene Kerk te zijn, maar een iegelijk ons kerkelijk standpunt moge verstaan.

De ouderling van *Heidelberg*, diaken FERREIRA, *Utrecht* en diaken RETIEF, *Amersfoort*, namen deel aan de discussie.

Het volgend voorstel wordt gedaan door diaken NIEKERK, *Utrecht*, gesecondeerd door diaken LEMMER, *Hartebeestfontein*.

„Het worde in de brochure, door den *Scriba* op last der vergadering op te stellen, opgenomen, dat de Ned. Geref. Kerk in de Republiek hare deuren

wijd opengezet heeft voor de leden der Hervormde Gemeenten: „*die zij beschouwt als zonder hun weten uit de Kerk geleid, doch tot wie zij staat als eene deur om door haar tot de Ned. Geref. Kerk, hunne Moederkerk, terug te keeren, en verder, dat het standpunt onzer Kerk is: niet als strijdende tegen de leden der Herv. Gemeenten, maar vóór hen, tegen degenen, die hen misleiden en verleiden.*”

Een amendement van FERREIRA verworpen. Voorstel NIEKERK aangenomen.

Wij geven thans plaats aan het *afscheidswoord* van Ds. GONIN:

„Ds. GONIN ontvangt nu het woord. Z.Eerw. zegt gereed te staan om te vertrekken, waarom hij een kort woord van afscheid tot de vergadering wenscht te richten. Hij is dankbaar, dat de Heere hem in de gelegenheid gesteld heeft, naar deze plaats te komen en onze vergaderingen bij te wonen. *Ook was hij vroeger niet vrij van eenig vooroordeel tegen ons werk, doch wat hij sedert gehoord en nu bijgewoond heeft, heeft alle vooroordeel van hem doen wijken, en hem hartelijk met ons doen sympathiseeren; hij gevoelt behoefte aan onze broederlijke samenwerking en liefde; de feesten, door hem met ons gevierd, hebben zijne ziel verkwikt en onze vergaderingen hebben hem veel geleerd. Hij keert nu terug tot zijn werk onder de heidenen. Dat werk is recht moeilijk. Het is als de bearbeiding van eenen onopgeploegden akker. Aanvankelijk heeft de Heere hem eenen zegen gegeven. Tien volwassenen zijn door hem gedoopt, na afgelegde belijdenis; de wandel der gedoopten is redelijk; er is leeslust, en over het algemeen reden tot dankbaarheid. Hij beveelt zich aan in de liefde en in de gebeden der broederen.*”

Ds. CACHET beantwoordt, namens de vergadering, de hartelijke rede van Ds. GONIN; hij dankte hem voor zijne komst in ons midden, voor zijne hulp, bij de ordening van Ds. JOOSTE en in de vergadering, bewezen; hij geeft zijne hartelijke liefde te kennen voor en de belangstelling in het werk van Ds. GONIN, en wenscht hem en zijn persoon en huis en het werk des Heeren zegen toe.

Na nog eenige hartelijke woorden van Ds. JOOSTE, neemt de vergadering, op voorstel van den Scriba, gesecondeerd door diaken RETIEF (Amersfoort) het volgende besluit:

„*De vergadering geeft hare hartelijke blijdschap te kennen over het bezoek van Ds. GONIN. Zij dankt hem voor de diensten, door hem, bij de*

bevestiging van Ds. JOOSTE; door zijne prediking en in de vergadering bewezen. Zij erkent het met dankbaarheid, dat hij namens de Ned. Geref. Kerk in Zuid-Afrika het zendingswerk behartigt. *Zij gevoelt de verantwoordings, die er op onze Kerk rust, om zooveel mogelijk zijne handen te sterken in zijn werk, en wenscht hem Gods besten zegen toe op zijn arbeid onder de heidenen*".

Zoo was dus het standpunt van onze Kerk van meet af zuiver; ten opzichte van het zendingswerk, waarvoor zij, zoowel in haar kerkwet als in hare verhouding tot de zendelingen en het zendingswerk, partij koos, en het naar vermogen bevorderde. De „Gereformeerde Kerk” daarentegen durfde de Zending slechts gedeeltelijk aanpakken: de „dubbele Doppers” schuwden en verachten het. En der „Hervormden” houding, tegenover de millioenen kleurlingen van Afrika, was die van vijandschap, verachting en haat, gelijk wij hebben gezien in de kwestie met br. F. WIJERS, boven verhaald. En dat is tot op den huidigen dag in zoverre veranderd, dat de Hervormden de Zendelingen niet meer kunnen beboeten of het land uitwerpen, daar er geene Regeering is, die daarvoor te vinden zou zijn, maar de zending haten en de Zendelingen verafschuwen. De Leeraar, die het wagen zou, een preek over de zending te houden, zou worden geschuwd als een melaatsche. Toch gaan er hier en daar stemmen op in de Hervormde Kerk, die op eigen zendingswerk aandringen. Men kan zijne oogen niet gelooven, wanneer men in „de Hervormer” leest, warme pleidooien voor het Zendingswerk. Er komt leven in het doodsbeenderenveld — en de Geest van God zal zegepralen!

Zeer merkwaardig voor den vrijzinnigen geest der vergadering is de *discussie over het z.g. VRIJWILLIG BEGINSSEL* (blz. 19 en 21):

„Aan de orde is punt 3a.

„Aanzoek worde gedaan, bij de Regeering des lands, om eene gelijke verdeling der publieke gelden, die besteed worden voor Kerkelijke doeleinden, of, nog liever, om de invoering van het *Vrijwillig Beginsel* (Pred. van Utrecht).

De predikant van Utrecht licht zijn Beschrijvingspunt toe. Hij treedt met de vergadering in een kort onderzoek, naar de geschiedenis, den aard en de gevolgen van Staatsonderhoud van predikanten.

Toont vervolgens aan het nadeelige van dat Staatsonderhoud der predikanten, vooral in deze dagen. Verder, *hoe eene Republiek als de onze geen Staatskerk hebben kan, doch indien een Staatskerk, dan alleen de*

Nederduitsch Gereformeerde Kerk; hoe de predikanten der Herv. Kerk geen recht op Gouvernements-salaris hebben, indien dit aan die der Ned. Geref. Kerk onthouden wordt; verder, op hoe onwaardige wijze dit laatste is geschied, en dat de tijd gekomen is, om bij het Gouvernement aan te dringen, op eene gelijke verdeeling van die gelden, die uit 's lands kas worden bestemd voor kerkelijke doeleinden, eene gelijke verdeeling onder alle Christelijke gezindheden in dezen Staat".

Wij moeten, terwille van onze plaatsruimte, ons excerpt hierbij afbreken met de mededeeling, dat, door de krachtige actie onzer Ned. Geref. Kerk en in dit opzicht, gesteund door den steeds wassenden invloed van KRUGER en zijner „Doppers", en de Kerkelijke denominaties van andere talen, de absurde Staatssubsidie werd afgeschaft, en tevens het caricatuur eener „Staatskerk" plechtig ter aarde werd besteld.

Requiescat in pace!

HOOFDSTUK XXXIV.

Voorgeschiedenis en Geschiedenis der Vereeniging onzer Kerk met de Hervormde.

Evenmin als boven, in onze schets van de wording en ontwikkeling onzer kerk in *Natal* en den *O.-Vrijstaat*, gaan wij hier verder in, op de gedetailleerde historie onzer Kerk. Wij hebben daar, gelijk hier, slechts zooveel medegedeeld, als beslist noodig was tot toelichting onzer stelling: *dat onze Kerken buiten de Kaapkolonie, op volkomen normale wijze tot stand kwamen, in tegenstelling met de abnormale wijze waarop en Hervormde en „Gereformeerde" Kerk in het leven traden. Dat de verschillende deelen onzer Kerk in Zuid-Afrika met onze Kaapsche Moederkerk zoowel als met elkaar in het nauwste verband bleven, óók nadat zij zelfstandig waren geïnstitueerd, en derhalve en met de Moederkerk en met elkander in de nauwste correspondentie traden; elkanders lidmaten aannamen,*

zonder onderwerpen te zijn aan de bepalingen voor vreemdelingen; wederzijds predikanten beriepen; allen recht bezaten op het Kaapsche Weduwenfonds, — in tegenstelling met „Gereformeerden” en Hervormden, die, door hunne afscheiding van onze historische Ned. Geref. Kerken, hunne rechten en voorrechten hadden ingeboet, en met wie, als gescheiden Kerken, onze Ned. Geref. Kerk nooit de minste correspondentie heeft gehad, daar zij, door erkenning van het schisma, zichzelf zou opheffen.

Toch heeft onze Kerk dat schisma biddend trachten te neutraliseeren, met groote wijsheid en voorzichtigheid.

Behalve de predikanten F. LION CACHET, te *Utrecht*, en JOOSTE, te *Potchefstroom*, kwamen van *Stellenbosch* de aan onze Theol. Kweekschool aldaar gevormde kandidaten: J. KRIEL, te *Lijdenburg*; H. L. NEETHLING, die CACHET te Utrecht opvolgde; D. F. BOSMAN, te *Nazareth*. en A. MURRAY Jz. te *Amersfoort*, en anderen, zoodat de Kerk steeds in ledental, in Leeraren, en strenge Gereformeerde richting toenam. Naarmate de leerlingen van *Stellenbosch* meer bekend waren, naar die mate verkregen zij als Afrikaners, als zonen des lands een geweldigen voorsprong op alle in het buitenland gevormde Leeraren. De Kerken waren best in staat, nacht en dag, leven en dood, van elkander te onderscheiden en zoo verlangde niemand naar vermeerdering van het viertal Hervormde Leeraren, door nieuwen toevoer uit *Holland*, van liberale of moderne Leeraars.

Ten bewijze hunner richting citeeren wij hier nog het volgende gedeelte uit CACHET'S „*Vijftien jaren*” blz. 252 :

„Na Ds. VAN DER HOFF kwamen de predikanten W. SMITS en J. BEGEMANN, en vestigden zich te *Rustenburg* en te *Pretoria*; en deze drie predikanten beschikten de zaken zóó, dat er eene *formeele afscheiding* van de Kaapsche Kerk plaats vond, en er een Kerkgenootschap werd opgericht, dat zij noemden: „Nederd. Hervormde Kerk in de Z.-A. Republiek.”

„De Kerk werd door de toenmalige Regeering der Republiek als „Staatskerk” erkend en het getal Leeraars werd, door de toetreding van Ds. VAN WARMELOO, die aan de Kaap niet gelegitimeerd kon worden, vermeerderd. *Al de genoemde Leeraars behooren tot de liberalen; een enkele zou misschien modern zijn, als de omstandigheden het toelieten*, en gezamenlijk hadden zij met de Gereformeerde Kerk weinig op.” (Tot zoover Cachet).

Een feit is het bovendien, *dat het ehech, hetwelk de gewezen moderne dominee BURGERS, als Staatspresident leed, tevens bijdroeg tot het ehech van de Leeraren der Hervormde Kerk, die diens candidatuur hadden be-*

vorderd en daarvoor gewerkt. Dit laatste blijkt uit VAN OORDT'S meermalen aangehaalde biographie van PAUL KRUGER, blz. 147:

„Had JAN BRANDT dit gedaan (de hem aangeboden candidatuur voor het Presidentschap der Z.-A. Republiek aanvaard) dan was hij ongetwijfeld verkozen geworden en had BURGERS niet de minste kans gehad. Want ook thans bemoeide de Kerk zich met de politiek. *Het waren de Hervormden, die ten gunste van BURGERS werkten*; het waren de Ned. Gereformeerden zoowel als de „Doppers”, die voor BRAND en de Unie der Republieken waren, en de gezamenlijke getalsterkte dezer laatsten zou hen gemakkelijk de overwinning hebben geschonken.”

Niet ten onrechte zegt Ds. F. LION CACHET, op blz. 458 van zijn „*Worstelstrijd der Transvalers*”: „Moede van de liberalistische strooming, waarin zij door BURGERS geraakt waren, begeerden zij (de Boeren) terug te keeren tot de eerste, gezonde beginselen van den Trek, en als vanzelf moest hunne keuze vallen op PAUL KRUGER, in wien die beginselen verpersoonlijkt zijn.”

Het was dus onder deze omstandigheden volkomen begrijpelijk, dat de Hervormde gemeenten aanrakingspunten zochten met onze Ned. Geref. Kerken en dat de Ned. Herv. Kerk er toe overging, hare beginselen te wijzigen. Onze zegsman voor dit feit is Ds. JOHN MCCARTER in zijn *Geschiedenis der Nederduitsche Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika*, ¹⁾ blz. 126 en 127:

„Aangaande de Hervormde Kerk is het noodig hierbij te voegen, dat een nieuw Reglement werd gepubliceerd in 1871, en werd verklaard; „dat de Kerk zich grondt op den Bijbel als Gods Woord,” zoowel als op de bekende oorkonden der Nederduitsche Gereformeerde Kerk. Een schriftelijk verzoek werd ook gericht aan de Kaapsche, Vrijstaatsche en Natalsche Kerken, om door hen als zusterkerk erkend te worden, aan welk verzoek evenwel door geen der drie tot nog toe is voldaan. Alleen werd door de Kaapsche Synode eene Commissie afgevaardigd, om onderzoek te doen omtrent de kerkelijke aangelegenheden der Z.-A. Republiek, en voornamelijk omtrent de gronden van verschil tusschen deze voornoemde Kerken; welke commissie ook verslag deed aan de Synode in 1873. Tegelijkertijd toonen de gemeenteleden (zoo niet de Leeraars) der Hervormde Kerk, dat het hunne begeerte is in de nauwste sympathie en verbintenis te staan met de Nederduitsche Gereformeerde Kerk. Een proponent van de Kaapsche Synode, D. P. ACKERMAN, is reeds bevestigd als Leeraar over eene Hervormde gemeente, en meer Leeraars hebben beroepsbrieven ontvangen. Het is daarom te hopen, dat zij den weg vinden om zich weder met de Moederkerk te vereenigen.”

Dat deze wensch vervuld is, blijkt uit een artikel uit „*Elpis*” van Januari

¹⁾ *Amsterdam*, 2 j., HOVEKER & ZOON.

1878, getiteld: „*Een blik op de Ned. Geref. Kerk van Zuid-Afrika, gedurende de laatste 25 jaren*” (blz. 35, noot 1).

„Thans reeds arbeiden DI. P. ACKERMAN te *Wakkerstroom*, J. C. DE VRIES te *Zeerust* en H. S. BOSMAN te *Pretoria*, van de Alma-Mater te *Stellenbosch* tegenover 3 liberale Hollanders: DI. VAN DER HOFF, SMITS en VAN WARMELOO en een Africaner BICCARD.

Uit een ander bericht voegen wij hier nog aan toe: Ds. CHARLS DU TOIT, te *Potchefstroom*.

Het is dus volkomen begrijpelijk, dat, *waar leerlingen van STELLENBOSCH Leeraren waren geworden, niet slechts in onze Ned. Geref. Kerken doch ook in de Hervormde Kerk*, de geest van verzet meer en meer werd gebroken door de ervaring: „aan de vruchten kent men den boom”. Het pleit voor onze Kweekschool werd door de feiten geleverd en meer dan ooit erkende men in Hervormde kringen, dat onze Kerk, in haar streven naar kerkelijke eenheid, ook de hoogste en schoonste politieke belangen des volks voorstond en behartigde.

Daar brak de oorlog uit, de korte maar roemrijke worsteling „fer vrijheid en fer reg”, in de jaren 1880 en 1881. Daar was geen onderscheid tusschen Kerk en Kerk meer. Het was één volk, bezielde door één wensch, geleid door ééne gedachte. Schouder aan schouder bekampte men den gemeenschappelijken vijand. In de kampen deden Leeraren der verschillende Kerken dienst. Te zamen worstelde men aan de sterfbedden, om een hoopvol, jong leven te redden. Te zamen vuurde men knetterende salvo's af boven de graven der gesneuvelden.

„*Op aarde wandelt een Verzoener rond: DE DOOD!*” zegt de dichter TEGNER. En inderdaad hij bracht tot elkaar, wie zóó ver van elkander, en tegenover elkander hadden gestaan in dien ongelukkigen kerkelijken strijd. Alle veeten werden vergefen. Broedermin trok als vroeger in de plaats van Broedermoord. Meer dan een deed een gelofte, dat zoo de Heere, in Zijne eeuwige ontferming, het land met dien typischen wapenspreuk: „*Eendracht maakt macht*” — de onafhankelijkheid hergeven mocht, dat door bloed en tranen gewijde land niet meer het tooneel zou zijn van tweedracht, en dat in de eerste plaats Gods Kerk tot eere zou komen, die zóó lang door versmading der zonen van 't zelfde huis, eene aanfluiting was geweest! *Aldus ontstond in duizenden harten, zonder politieke be-*

rekening of overleg, de wensch naar kerkelijke vereeniging. Hoevele gebeden zijn er in die dagen opgezonden tot den troon der genade.

„Om vriend en broedren spreek ik uu :
De vrede zij en blijv' in U!
Nooit moet haar nijd of twist verkloeken,
Om 's Heeren Huis, in U gebouwd,
Daar onze God zijn woning houdt,
Zal ik het goede voor U zoeken !”

In 1882 voorloopig en in 1885 definitief, kwam de Vereeniging tot stand tusschen onze Nederduitsch Gereformeerde en de Ned. Herv. Kerk in de Z.-A. Republiek.

In de tusschen Ds. VAN DER HOFF en Ds. POSTMA gewisselde stukken was de wensch uitgesproken, dat men nog eens allen één mocht worden in leer, dienst en tucht.

Doch de „Gereformeerden”, uitgenoodigd om deel te nemen aan de samenkomsten, ter vereeniging der Kerken, hadden het niet eens de moeite geacht, afgevaardigden te benoemen. Ds. POSTMA JR. heeft wel enkele vergaderingen bijgewoond, doch niet in zijn officieel karakter van afgevaardigde. Tenzij allen „Gereformeerden” wierden — zou er, meende hij van vereeniging geen sprake zijn. Eenzelfde eisch als indertijd door den Heer POSTMA Sr. gesteld, en daarom ook voor de andere partijen slechts een bewijs, dat men niet het minste plan tot ernstige onderhandelingen had, daar het toch niet was aan te nemen, dat alle leden onzer Ned. Geref. Kerken of ook de leden der Hervormde Kerken, die voor zichzelf aan de Gezangen gehecht waren — hunne Gezangboeken uit den Bijbel zouden scheuren, en met pak en zak tot de „Gereformeerden” overloopen. Om slechts dit ééne punt van het kerkgezang te memoreeren.

Doch de „Gereformeerden” hebben de Vereeniging niet kunnen beletten, want de tusschen de vertegenwoordigers onzer Ned. Geref. en die der Herv. Kerk gevoerde onderhandelingen, zijn met groote gematigdheid, wijsheid en voorzichtigheid gevoerd. Hoewel wij allen, die de onderhandelingen tot zulk een Godverheerlijkend einde hebben gebracht, eerbiedig huldigen, willen wij toch twee namen in de gedachtenis van het nageslacht bewaren nl. die der Heeren Di. AKKERMAN en BOSMAN, tot op heden geliefde leiders en sieraden onzer Vereenigde Kerk.

Op 3 Nov. 1879 vergaderde de Algemeene Vergadering der Ned. Herv. Kerk, te *Pretoria*. Aangenomen werd een voorstel van Ds. ACKERMANN, gesecondeerd door Ds. BOSMAN: „Deze vergadering spreekt in antwoord op de vraag van den predikant van *Pretoria* (Ds. H. S. BOSMAN) als haar gevoelen uit, de vereeniging tusschen de Nederduitsch Hervormde en Nederduitsch Gereformeerde Kerken wordt beschouwd als wenschelijk en aangezien de vergadering, bij monde van den Predikant van *Pretoria*, heeft vernomen, dat de Nederduitsch Gereformeerde Kerk dit ook als wenschelijk beschouwt, zoo worde deze onze wensch officieel aan de Nederduitsch Gereformeerde Kerk medegedeeld, met het doel, om van hare zijde eene toenadering af te wachten.”

In de samenkomst van 1881 beslist dezelfde vergadering: „Het voorstel der Nederduitsch Gereformeerde Kerk, om eene samenkomst over deze zaak met elkander te houden, aan te nemen;

Besluit om 2 predikanten en 5 ouderlingen uit deze vergadering af te vaardigen, teneinde 2 predikanten en 5 ouderlingen der Nederduitsche Gereformeerde Kerk der Zuid-Afrikaansche Republiek te ontmoeten.”

31 October 1882 kwamen te *Pretoria* twee commissies samen om de zaak der vereeniging uiteindelijk te bespreken. De Commissies waren:

A. Van de Hervormde Kerk:

Ds. D. P. ACKERMAN, van *Wakkerstroom*.
 Ds. N. J. VAN WARMELOO, van *Heidelberg*.
 De Brs. P. W. GEIJSER, ouderling van *Standerton*.
 H. B. KLOPPER, ouderling van *Wakkerstroom*.
 J. A. BREEDT, ouderling van *Pretoria*.
 F. G. A. WOLMARANS, ouderling van *Rustenburg*.
 J. J. VAN STADEN, ouderling van *Heidelberg*.

B. Van de Nederduitsch Gereformeerde Kerk:

Ds. H. L. NEETHLING, van *Utrecht*.
 Ds. H. J. NEETHLING, van *Lijdenburg*.
 De Brs. J. P. MARÉ, ouderling van *Heidelberg*.
 I. J. MEIJER, oud-ouderling van *Middelburg*.
 J. L. VAN REENEN, oud-diaken van *Utrecht*.
 C. L. NEETHLING, oud-diaken van *Heidelberg*.
 J. A. LANDMAN, ouderling van *Utrecht*.

De vier groote punten, waarover gehandeld is, zijn :

- a. *de leer der Kerk* ;
- b. *de legitimatie der predikanten* ;
- c. *de naam der Kerk* ;
- d. *de zendelingen*.

De kwesties over den dienst en de tucht zijn besproken, maar, zonder veel moeite, spoedig afgehandeld. De leerstellige punten leveren weinig verschil op.

Bij de *legitimatie* der predikanten liep het geschil over het al of niet behouden van ons colloquium doctum aldaar.

De *naam* der Kerk geeft aanleiding tot warme discussies. Eindelijk komt een voorstel in stemming, waarbij de naam voorloopig vastgesteld wordt op „*Nederduitsch Hervormd of Gereformeerd*” en dat na 3 of 5 of 10 jaren de naam defenitief zal worden bepaald. Bij dit voorstel, in stemming gebracht, staken de stemmen. Er wordt nu geloot en het lot wijst aan :

Nederduitsch Hervormd of Gereformeerd.

Dat velen, in onze kringen, noode den alouden historischen naam van *Nederduitsch Gereformeerde Kerk* vervangen zagen door den ietwat hybridischen naam van „*Ned. Herv. òf Gereformeerd*” spreekt vanzelf. Doch terwille van den kerkelijken of politieken vrede gaf men toe.

Het reuzenwerk der Vereenigings-Commissies werd nu aan de goedkeuring der respectieve Kerken onderworpen en unaniem aangenomen. Door eene stemopneming door geheel het land werd eveneens de naam : „*De Nederduitsch Hervormde of Gereformeerde Kerk*”, aangenomen. En onder plechtige aanroeping van den Naam des Drieëenigen Gods, werd de vereeniging volbracht, terwijl Ds. ACKERMAN de roerende woorden uitsprak : „Vervloekt zij de hand, die deze band verscheuren zal, wat God tezamen gevoegd heeft scheidde de mensch niet”, — *en onder de betuiging van algemeene tevredenheid werd de Vereenigde Kerk geboren, zonder protest van iemand hoegenaamd* — en hielden op te bestaan de Ned. Herv. en Ned. Ger. Kerken, en alle goederen en eigendommen, aan deze Kerken toebehoordende, werden overgemaakt aan de Vereenigde Kerk, doch niet per transport of notarieële akte”.

Men leest met de diepste ontroering, van de treffende tooneelen, die,

¹⁾ Vgl. eene lezing over *Het ontstaan der drie Kerkgenootschappen*, door Ds. P. G. J. MEYRING, te *Kaapstad* voor de C. J. V. gehouden, opgenomen in *Ons Land* en vandaar in : „*Voor de Boeren*”, No. 430, 24 Juli 1909.

in den eersten tijd der vereeniging, zich afspeelden in de Kerken. Menschen, die, door politieke of kerkelijke geschillen, steeds tegenover elkaar hadden gestaan, of elkander hadden verketterd of vervloekt; elkaars huis en gezelschap opzettelijk hadden vermeden, — leggen de door de zon verbrande broederhanden ineen; en, terwijl zij samen aan het Nachmaal terneerzitten, is het geschrei en gesnik van velen schier overstelpend. Een algemeene aandoening maakt zich van al de aanwezigen meester, en daar is blijdschap bij de Engelen Gods over het toemuren der bressen; over het ophouden der veeten; over het dooden van den hoogmoed en de halstarrige eigenzinnigheid, want het woord:

„Ai ziet hoe goed, hoe lieflijk is 't dat zonen
Van 't zelfde huis als broeders samenwonen”

klonk niet langer als een aanklacht terug.

HOOFDSTUK XXXV.

Vele „Hervormden” in de oude zonde teruggestort. Goddefroy Schismaticus.

Men herinnert zich, hoe de dichter TORQUATO TASSO, in zijn *Jerusalem Verlost* ons, naar den aard van het heldendicht, een blik in de geestenwereld doet slaan. De booze Geesten, zijn op Beëlzebub's verlangen, tezamen gekomen, om te beraadslagen, hoe zij dat machtig kruisleger het best kunnen afbreuk doen. Na allerlei voorstellen komt er eindelijk een grijnzende duivel te voorschijn en zegt onder aller bijval: „ik zal ze tegen elkander verdeelen”, — en hij slaagt in dat satanisch voornemen zóó goed, dat het zwaard, hetwelk slechts uit de schede mag vliegen tegen den vijand, gaat wroeten in des Broeders ingewand.

Eene dergelijke beraadslaging van de geestelijke boosheden in de lucht, moet er hebben plaats gehad na de vereeniging der Kerken, die schier te

schoon, te heerlijk een toestand opleverde voor deze arme aarde, die rookt van broederbloed.

Wij gaan, ouder gewoonte, eerst weer een getuigenverhoor houden van personen, die òf een werkzaam aandeel in de verwikkelingen hadden, of bijzondere studie van het onderwerp hebben gemaakt.

Wij beginnen met het slot van Ds. MEIJRING'S daar straks geciteerde lezing:

„Het ging goed gedurende twee jaren toen er, te *Rustenburg*, de eerste teekenen van ontevredenheid werden vernomen.

Ds. SMITS, wegens een uitspraak van een Kerkelijk hof over zijn levenswandel, moest de pastorie ontruimen en weigerde zulks te doen. Hij protesteerde, dat nooit een vereeniging tot stand was gekomen, en dat hij nog de predikant van de Hervormde Kerk was en als zoodanig de kerkelijke goederen eischte. In andere gemeenten werden ook stemmen gehoord, die eveneens de eigendommen van de Hervormde Kerk terugelschten. Men ging naar 't Hoog-gerechtshof, hetwelk uitspraak deed ten gunste van de Hervormde partij, (omdat men verzuimd had de goederen en eigendommen per transport of notarieele akte over te brengen op de Vereenigde Kerk onder den nieuwen naam Ned. Herv. of Geref. Kerk). Het Hof regelde, dat, indien er één lid der Hervormde Kerk was, die verklaarde niet vereenigd te hebben, hij de Hervormde Kerk uitmaakt en als zoodanig aanspraak kon maken op de eigendommen van de Hervormde Kerk. Als gevolg hiervan kwamen allerwege weer Hervormde gemeenten tot stand en weer drie Hollandsche Kerken in het land.”

De tweede aanhaling, die wij ons veroorloven, is uit de *Gedenkschriften van Paul Kruger*¹⁾ blz. 132 en 133:

„In denzelfden tijd, waarin deze moeilijkheden in de buitenlandsche politiek plaats hadden, was er ook een twist op Kerkelijk gebied ontstaan. Na den oorlog van 1881 had zich de behoefte onder de Burgers doen gevoelen, om zich ook op kerkelijk gebied nauwer aaneen te sluiten, en zoo kwam er eene vereeniging tot stand tusschen de Hervormde Kerk en de Nederduitsch Gereformeerde Kerk. De Christelijk-Gereformeerde, de zoogenaamde „Dopperkerk,” waartoe KRUGER behoorde, had bezwaar om tot die vereeniging toe te treden, en bleef zodoende direkt buiten de kwestie. Zij had haar beginselen en inrichting vastgesteld volgens de H. Schrift en verlangde, dat alle partijen zich over deze kwestie duidelijk zouden uitspreken, alvorens zij zich aansloot. Doch „practische” bezwaren weerhielden haar; omdat zij niet tot de veree-

¹⁾ *Gedenkschriften* van PAUL KRUGER, gedichteerd aan H. C. BREDELL, Particulier-Secretaris en PIET GROBLER, gewezen onder-Staats-Secretaris der Zuid-Afrikaansche Republiek. Geautoriseerde Nederlandsche uitgave, bewerkt door FREDERIK ROMPEL (Samarang. De Locomotief 1902).

niging kon toetreden, zonder de beginselen van deze vereeniging te aanvaarden. Kort na de vereeniging ontstond er echter verschil en bleven sommige leden, waarvan CHR. JOUBERT de leider was, getrouw aan de Hervormde Kerk, en wilden niets met de vereeniging te doen hebben. Later scheidten zich nog eenigen af, waarvan A. D. W. WOLMARANS de leider was. Zooals te begrijpen is, ontstonden hierdoor groote moeilijkheden omtrent de kwestie van het bezit der kerkelijke eigendommen, want de leden, die zich afscheidten, maakten aanspraak op de eigendommen van de Hervormde Kerk; terwijl de leden, die de vereeniging getrouw bleven, er ook aanspraak op maakten. Dat er hierdoor groote oneenigheid en twisten ontstonden is te begrijpen. Om nu aan deze twisten een einde te maken, richtte President KRUGER een rondschrijven aan de verschillende partijen, hen oproepende tot eene Conferentie, om te zien of men de geschillen niet uit den weg kon ruimen. In Augustus van het jaar 1891 vond deze Conferentie plaats in de zaal van den Tweeden Volksraad. Alle partijen waren daarop vertegenwoordigd. In deze Conferentie verklaarde KRUGER, in zijn openingsrede, dat men niet moest denken, dat hij als Staats-President deelnam aan de Conferentie, doch als broeder en mede-christen, om aan de geschillen een einde te maken.

Hij deed vooral moeite, de scheuring, die er ontstaan was, te heelen, door te trachten de vereeniging te herstellen; doch het bleek spoedig, dat dit niet lukken zou en daarop stelde KRUGER voor, dat men zou trachten om tot een overeenkomst te geraken, omtrent de kerkeigendommen. Er werd echter geen schikking getroffen en de Conferentie ging uiteen zonder feitelijk iets gedaan te hebben. Hoewel er geen twijfel aan kon bestaan, dat de President met de edelste bedoelingen deze Conferentie had bijeengeroepen, werd zij toch, door zijne vijanden, als een wapen tegen hem gebruikt.

Bij de komende Presidentsverkiezing werd hem verweten, dat hij als een autocraat zich met alles bemoeide, zelfs met kerkelijke kwesties."

De voorzichtige bewoordingen, waarin dit verhaal is opgesteld, kan men bij de Gedenkschriften van een ouden Staatspresident, die zooveel mogelijk alle partijen te vriend wil houden, volkomen verstaan. Echter worden wij ingelicht door KRUGER'S levensbeschrijver VAN OORDT, in zijn meermalen aangehaald werk: „PAUL KRUGER en de opkomst van de Zuid-Afrikaansche Republiek" door J. F. VAN OORDT, B.A. (H. A. U. Mij. v/h Jacques Dusseau & Co. Kaapstad.) Wij zullen in deze passage, voorkomende bl. 518 en 519, onderstrepen, wat zeer de aandacht verdient.

„Het jaar 1890 zou echter niet ten einde loopen, zonder een aantal onlusten. *Eerstens was er op kerkelijk gebied een twist ontstaan, die dreigde zulke proportiën aan te nemen, dat het tusschenbeide treden der Regeering noodzakelijk zou worden.* Eenige jaren geleden had er namelijk een vereeniging plaats gevonden tusschen de Ned. Geref. en de Ned. Herv. Kerken in de Republiek, onder den naam van Ned. Gereformeerde of Hervormde of, zooals weldra gebruikelijk was, de Vereenigde Kerk. Er was echter *eene partij ultra's* geweest, zooals bijv. de Heer CHRISTIAAN JOUBERT, het Hoofd

van het Mijnwezen, die niets op hadden met de vereeniging, en door toedoen van bovengemelden heer werd dan ook weder een onafhankelijke Hervormde Kerk te *Pretoria* opgericht, waarvan Ds. GODDEFROY (uit Holland hiertoe overgekomen) de herder werd. *Die beweging, berekend om de scheiding der Vereenigde Kerk te veroorzaken, spreidde zich langzamerhand door den Staat en te Potchefstroom, Zeerust, zoowel als op andere plaatsen, stelden de Hervormden zich op geweldadige wijze weder in het bezit der kerkgebouwen, zoowel als der andere kerkegoederen. Gelukkig verzetten zich de leden der Vereenigde Kerk, die op de meeste plaatsen in de minderheid waren, niet met geweld tegen deze daden, doch vergenoegden zich met een formeel protest in te leveren, ter bescherming hunner rechten. Was men niet zoo verstandig geweest, dan kon het gebeurd zijn, dat de Transvaal, evenals in 1864, in een burgeroorlog was gewikkeld geworden, en dan zou, onder de bestaande omstandigheden, vooral in aanmerking nemende de aanwezigheid van een groot aantal vreemdelingen in den Staat, dit, zonder den minsten twijfel, het verlies der onafhankelijkheid van den Staat tengevolge hebben gehad.* De gemoederen waren echter zeer opgewonden, zooals duidelijk blijkt uit de scherpe correspondenties, die in de Hollandsche nieuwsbladen in de Republiek verschenen, en er scheen werkelijk gevaar, dat men op sommige plaatsen tot handdigheden zou overgaan.

President KRUGER had tot stelregel aangenomen, dat de Staat zich zoo min mogelijk, met de aangelegenheden der Kerk moest inlaten; *doch hier, waar er vrees bestond, dat de onafhankelijkheid van den Staat in gevaar zou worden gebracht*, week hij inzoo verre van dien regel af, dat hij trachtte de partijen tot eene schikking aan te sporen, in sommige gevallen, zooals b.v. te *Zeerust*, de Regeering doende beloven, om de partij, die hare rechten verloor, te hulp te komen, door het verleenen van grond voor nieuwe kerkgebouwen enz. Zelfs werd, voor het geval te *Zeerust*, eene Commissie van onderzoek door de Regeering aangesteld, hetgeen echter niet belette, dat, in Februari 1891, de zaak voor het Hooge Gerechtshof te *Pretoria* kwam, toen het bleek, dat de Hoofdrechter alleen het recht had in die zaak te zitten, daar de andere rechters vroeger als advokaten hunne adviezen er over hadden gegeven. Hoofdrechter KOTZÉ weigerde, onder die omstandigheden, om de beslissing der zaak alleen op zich te nemen; daar zulks volgens de wet niet kon gedaan worden; en raadde alle partijen aan, om door speciale wetgeving in de zaak, die ten einde te brengen. *De twisten duurden echter nog geruimen tijd voort, en er werden later verscheidene zaken in het Hooge Gerechtshof gebracht*, met het resultaat, dat bijna overal de partijen tot eene billijke schikking kwamen, en hoewel de gemoederen nog geenszins bedaard waren, zoo was toch het dreigend gevaar voor den Staat afgewend.'

Men legge deze resultaten vast: de ellende begon, met het vonnis over Ds. SMITS, die in de oude Herv. Kerk, gewend was te doen wat hij verkoos. *Onze menschen zijn tevens door de Hervormden vervolgd. Hunne kerkelijke eigendommen zijn hun, op geweldadige wijze ontnomen. Hadden de leden onzer Vereenigde Kerk niet toegegeven, de Transvaal zou in een*

burgeroorlog zijn gewikkeld. Reeds toen zou het zijne onafhankelijkheid hebben ingeboet.

Wij zouden dit verhoor kunnen aanvullen met getuigenissen uit onze kerkelijke kringen. Doch reeds hier staat het vast, door de onpartijdigste en best ingelichte getuigen, *dat deze nieuwe afscheiding eene groote ramp was voor Kerk en Staat*, en het land aan den rand des afgronds bracht.

En toch verklaart Oom Christiaan (Christiaan Joubert) (in een epistel aan den Hoog WelGeboren Heer BEELAERTS VAN BLOKLAND, des tijds Transvaalsch Gezant te 's Gravenhage, waarin hij om een Leeraar uit *Holland* vroeg, die goed gereformeerd van belijdenis en zoo verstaanbaar in het spreken als Dr. LEIJDS) *dat het vaderland in gevaar was gebracht door de vereeniging der Kerken*. En van dat politiek gevaar was de Heer BEELAERTS zoo diep doordrongen, dat hij, met den hem toevertrouwd blanko beroepsbrief verschillende predikanten ging hooren en hen aanzocht voor het beroep. Doch deze bedankten voor de eer, omdat zij niets wisten van de kerkelijke toestanden in Zuid-Afrika noch ook van de „Kerk” die hen beriep.

Eindelijk werd de Heer BEELAERTS door Ds. VAN GHEEL GILDEMEESTER opmerkzaam gemaakt op een studie- en boezem-vriend van Z.Eerw., M. J. GODDEFROY, toenmaals predikant te *Achlum*, die door zijn heerschzucht, aanmatiging en gebrek aan waarheidsliefde in Holland reeds vele vijanden gemaakt had. Doch, hoewel vele ernstige mannen, die Ds. GODDEFROY kenden, hem met groote bezorgdheid naar Transvaal zagen trekken, — hij zelf beschouwde het als eene groote onderscheiding, en snoof de eere, die men hem als redder van Kerk en Vaderland bewees, met volle teugen in. Een mijner vrienden zeide eens: het is jammer dat GODDEFROY ooit predikant werd, maar als advokaat zou hij iedere zaak, ook de treurigste, hebben gewonnen, als advokaat van kwade zaken schatten hebben verdiend. Herleest men de karakteristieke studie van Mr. C. HIDDINGH, dan zijn vele passages daaruit letterlijk op Ds. GODDEFROY van toepassing, daar hij een VAN DER HOFF *redivivus* was. Doch Ds. GODDEFROY was veel begaafder en daarom veel gevaarlijker. Met groote snelheid assimileerde hij zich aan den nieuwen toestand. Hij is door ouderling JOUBERT bevestigd, en de woorden, bij die gelegenheid door beiden gesproken, de proklamaties toen en later door hen beiden uitgevaardigd, ademen een honigzoeten, vredelievenden toon. Beoordeelt men beide leiders naar hunne vrome, vredelievende, soms teemende *woorden* — dan

waren er geen beter, en zachter menschen dan zij beiden. Doch hunne *daden* waren daarmede in tegenspraak, want zij slingerden den fakkel der tweedracht in het arme Transvaal, zoodat hunne volgelingen met geweld zich meester maakten van de kerkgebouwen en eigendommen onzer Vereenigde Kerk; onze menschen, door allerlei kerkelijke processen, stelselmatig verarmden; de Transvalers zoo tegen elkander ophitsten, dat één vonk genoeg ware geweest om een burgeroorlog en daarmede den volslagen ondergang van het volksbestaan te veroorzaken.

Onze Vereenigde Kerk beleefde bange dagen. Doch de Regeering mocht den rampzaligen toestand niet langer aanzien en President KRUGER, die met groote droefheid den toestand doorzag, besloot er zich mede in te laten. In een meesterlijk staatsstuk werden verschillende partijen opgeroepen tot eene Conferentie, die, in Aug. 1891, in de zaal van den Tweeden Volksraad tezamen kwam. Nu was Ds. GODDEFROY in zijn element; de heele wereld sprak over hem. Was hij niet een hoog gewichtig man geworden? Tot in binnen- en buitenlandsche bladen werd *zijn naam* genoemd. Zijn portret verscheen, evenals dat van alle deelnemers der Conferentie, in alle bladen, en in pamfletvorm werden die ééndagsvliegen voor het nageslacht bewaard. Hij had gehoord, dat iemand in de klassieke oudheid, enkel om het plezier te hebben, dat *zijn naam* aan het nageslacht zou worden overgeleverd, een tempel in brand had gestoken, en iets van dien hartstocht kwam over hem. Aan alle kanten sloegen de vlammen van de verdeeldheid, van den haat op — doch hij en JOUBERT wierpen de schuld van de ellende op hen, die de Vereeniging der Kerken en daarmede het waarachtig goede voor land en volk gewild hadden. Niet *zij* hadden Rome in brand gestoken!

Als gij dergelijke betuigingen leest dan vervult u een gevoel van walging, bij zooveel zedelijke en geestelijke ontaarding, of gij denkt aan het forsche woord van WERENFELS: *Quid pastor sine sanctitate? Histrion.*

De Conferentie mislukte. Het machtig woord van den edelen KRUGER ketste af op den tegenstand der Hervormden, die zich als een eenig man om hunne leiders schaarden, beide volksmenners van het echte gehalte die nooit kamp gaven; elk zwak plekje in het harnas van den tegenstander terstond doorschouwden en die hunne mannen in het geheim africhtten voor elk proces, dat er te voeren was, en nu eens met een stortvloed van booze, snaterende woorden, dan weer met verachtelijk vroom geteem, aan de processen der Hervormden de overwinning wisten te bezorgen.

En onze Kerk gaf toe. Onze Kerk schikte tot elken prijs. Onze Kerk pleegde overleg, zelfs dáár waar zij de grootste materiele schade moest lijden. En door haar heldhaftig lijden en dulden en verdragen kwam daar langzamerhand verlichting en uitkomst en was de Transvaal, althans voor het oogenblik gered!

Toch werd onze Kerk, die door de Hervormden vervolgd en belemmerd was in hare heilige vredesmissie, in alle publieke stukken voorgesteld als de vervolgster; de bewijslast werd telkens verplaatst en het recht op zijn kop gezet!

Eenvoudigen en geleerden stonden verbijsterd, door den overstelpenden woordenvloed, waarmede Ds. GODDEFROY op de Kaapsch-Engelschen" — eene woordverbinding, die reeds dadelijk berekend was om indruk te maken, schold, en hun — de door hemzelve vervolgd en belasterden — allerlei leelijks ten laste legde. Zijne partij werd versterkt, doordat Ds. C. W. DU TOIT, en ook de Heer A. D. W. WOLMANS, zich eveneens afscheidten van onze Kerk. En toen, in 1891, Ds. JAC. VAN BELKUM overkwam en een beroep naar *Rustenburg* aannam, toog de strijdvaardige GODDEFROY naar *Holland*, waar hij niet slechts er in slaagde, zijn studievriend Ds. J. A. J. LAGERWEY te bewegen met hem naar *Transvaal* terug te keeren en een beroep aan te nemen naar *Heidelberg* (1895), maar tevens de publieke opinie in Nederland zóó wist te misleiden, dat eene Commissie van hooggeplaatste mannen zich vereenigde om de uitzending van nog een Leeraar mogelijk te maken, wat toen geleid heeft tot het beroep van schrijver dezes als tweede predikant van *Pretoria*.

De circulaire, waarbij dat resultaat bereikt werd, halen wij aan, als een bewijs van de verregaande partijdigheid en onvertrouwbaarheid der beide schrijvers, de Heeren Di. VAN GHEEL GILDEMEESTER en GODDEFROY, die beiden meer het talent van romanschrijvers dan van nuchtere, kalme historici bezaten, d.w.z. dat zij eerst de geschiedenis der Kerk van Zuid-Afrika naar het door hen beoogde doel verwrongen en dit dan als historie, met een zeker aplomb, aan den man wisten te brengen.

Het zij ons vergund Uwe aandacht te vestigen op eene zaak, die, naar onze overtuiging, de warme belangstelling van ieder Nederlander verdient.

Wij hebben allen veel gevoeld voor den Vrijheidsoorlog onzer Transvaalsche stamverwanten, nu 15 jaren geleden, en ons in hunne overwinning van harte verheugd. Maar dat daar nog altijd, schoon niet met kruit en lood, een ernstige strijd gevoerd wordt voor de Nederduitsche taal en de Nederlandsche zaak, staat niet allen altijd even helder voor den geest. Toch is

dit zoo; en het navolgend schrijven, uit naam van hen, *die bij uitstek de Hollandsche belangen in Zuid-Afrika vertegenwoordigen(!)* kan er ons van overtuigen. Het luidt:

Aan onze Protestantsche stamverwanten in Nederland.

Hooggeachte Broeders en Zusters!

De Nederduitsch-Hervormde Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek, *eerstijds de éénige Kerk der oude Voortrekkers (!!)* waardoor zij *hun godsdienst, hun taal, hunne onafhankelijkheid bewaard hebben (!!)* vraagt voor een oogenblik Uwe belangstelling.

In de oude Grondwet der Zuid-Afrikaansche Republiek van 1850, vinden wij in Art. 20: ¹⁾

„De Ned. Herv. Kerk zal de kerk van den Staat zijn”, en verder:

„Het volk wil zijn Ned. Herv. Godsdienstleer, zooals deze in de jaren 1618 1619 door de Synode te Dordrecht is voorgesteld, *in hare grondbeginselen* (sic!) blijven behouden.”

Die grondbeginselen hebben tot heden het maatschappelijk en godsdienstig leven des volks doordrongen en beheerscht. En ofschoon die oude Ned. Hervormde Kerk niet meer is de Kerk van den Staat, en evenmin de éénige Hollandsche Protestantsche Kerk genoemd wordt, nochtans leeft zij voort in het hart des volks, en neemt nog altijd hare plaats met eere in, temidden eener Hollandsche natie, die voor hare vrijheid en onafhankelijkheid liever alles heeft verlaten, dan het dierbaar kleinood over te geven in de handen der vreemden.

De geschiedenis dier Kerk is, evenals die des volks, eene lijdensgeschiedenis(!) Van den beginne aan is zij vervolgd, *verketterd, verdacht gemaakt (!!)* Zoodra kwam niet de eerste Leeraar uit Holland, nu wijlen Ds. VAN DER HOFF, in 1852, over de grenzen der Republiek, gehoor gevende aan de dringende bede der vrijheidsmensen, *die uit den aard der zaak maar weinig hulp van de Kaapsch-Engelschen mochten verwachten (!!)* of het heette al aanstonds: „*past op! Uwe leer is in gevaar!!!*” Het medelijden en de teedere zorg waren op eenmaal opgewekt! Gelukkig dat later een tijdperk van bloei en welvaart mocht aanbreken; al ging het ook menigmaal als door vuur; en al moeten nog alle krachten ingespannen blijven!

Door eene vereeniging van Kerkeraden (voornamelijk van de Kaapsch-Engelschen uitgaande), naar een bepaald plan, lang tevoren beraamd, in den tijd der Engelsche overheersching, ware het bijna gelukt de nationale volkskerk bij de Kaapsche in te lijven (!!) Doch dit zou niet geschieden. *God(!)* had het anders beschikt(!) *Sommige gemeenten* bleven, met de getrouw gebleven *Kerkeraden, staan bij hunne oude Kerk(!)* en deden in 1886 opnieuw *een beroep op de Ned. Herv. Kerk in het oude vaderland* (lees: op den Heer BEELAERTS, terwijl de Ned. Herv. Kerk in het vaderland zich geen oogenblik ermede heeft onledig gehouden noch ook verzocht werd dat te doen). Dit

¹⁾ Men vergelijkte boven, o. a. Hoofdstuk XXIII, blz. 240, hoe listig VAN DER HOFF c.s. dezen naam in de wet brachten.

beroep geschiedde door de vriendelijke bemiddeling van Jhr. Mr. G. J. Th. BEELAERTS VAN BLOKLAND, en weldra was de verlaten Kerk weer voorzien van een eigen Leeraar, *wiens arbeid in Nederland getuigenis van zijne richting en zijn leven had afgelegd.* (Eigen roem!!!) Op dit oogenblik worden de zeventien gemeenten der oude Hervormde Kerk weer bediend door vier predikanten, van wie drie in acht jaren tijds uit Holland zijn overgekomen, op de dringende roepstem der Ned. Herv. gemeenten in de Zuid-Afrikaansche Republiek, die zich zooveel mogelijk hebben gecombineerd, en alle onkosten voor overkomst en salaris alléén hebben gedragen. Men moest mannen hebben van ervaring, wier sporen duidelijk zichtbaar waren, ook in den dienst der kerk. Dat een en ander alleen met groote opoffering van weerszijden kon geschieden, behoeft geen betoog.

Doch deze vier predikanten hebben zeventien gemeenten te bedienen, welke verspreid liggen over een land zoo groot als Frankrijk, en die dikwijls alleen langs zwaar begaanbare wegen zijn te bereiken. Daarenboven breiden zich de werkzaamheden dier Kerk uit, vooral in de gecombineerde gemeente *Pretoria c.a.*, gaande over eene uitgestrektheid van ongeveer driemaal die van geheel Nederland.

Door de exploitatie van de Ned. Z.-Afrik. Spoorwegmaatschappij is betere voorziening in den geestelijken nood der gemeente tmeer noodzakelijk. Menigte van oudere en jongere Hollandsche „intrekkers” worden verwaarloosd. De uiterste krachten zijn nu haast weer ingespannen om een eigen Leeraar te krijgen voor *Heidelberg*, *Wakkerstroom* en *Klerksdorp*, waarheen Ds. LAGERWEIJ, uit *Maassluis*, met zijn huisgezin zich bereids heeft begeven. Nu is op dit oogenblik een tweede Leeraar voor *Pretoria c.a.* zoo noodig als brood.

De oude bevolking heeft alle krachten ingespannen (!) en daarom kunnen wij nu ook met vrijmoedigheid komen tot allen, die nog liefde en belangstelling gevoelen voor de *Oud-Hollandsche Gemeenten in de verstrooijing (!)* en wij vragen: „helpt ons!”

Wanneer men de kosten zou willen dragen om een *tweeden Leeraar voor Pretoria c. a.* te kunnen beroepen en bezoldigen voor den tijd van drie jaren, met garantie van vrije heen- en terugreis, dan waren wij uit den grootsten nood gered. Immers na drie jaren hebben wij goede hoop, dat enkele Transvaalsche jongelingen, die nu aan een der Nederlandsche Universiteiten studeeren, hun proponent-examen zullen hebben afgelegd voor de Ned. Herv. Kerk. (Van al die toekomstige Proponenten bestond er slechts één, de zoon van Ds. VAN WARMELOO, en die was ongeloovig geworden) en zodoende zullen wij alsdan en daarna door onze eigene zonen kunnen bediend worden in de *Oude Kerk der Vaderen*, (waarvan hij zich afgescheiden had). Wij berekenen daarvoor noodig te hebben eene som van 1800 pond sterling.

Broeders en Zusters, helpt ons! *Wij hebben waarlijk gedaan wat mogelijk is (!!!)*. Met Gods hulp is het, na de uiterste krachtsinspanning mogen gelukken, de oude nationale Kerk weer op te bouwen (lees: *de oude nationale volkskerk te verwoesten*) maar meer dan wij nu deden, kunnen wij niet, en toch is ook dat meerdere zoo dringend noodig. *Het zou hier de nationale zaak zoo kostelijk dienen*, (lees: *zoo treurig verwoesten en het vaderland op den rand des afgronds brengen*); het zou zulk een antwoord zijn op de niet-zwijgende aantijging, alsof het „die Hollanders” maar te doen zou zijn, om

modernisme en ongeloof onder onze stamverwanten. Het zou zulk een gewenschten indruk maken, indien nu uit Nederland een man werd uitgezonden, Leeraar in de Ned. Herv. Kerk in het vaderland, gekomen en komende om ons te helpen in onzen gezegenden maar moeitevollen arbeid. Wij zouden wenschen dat aan zulk een Leeraar de plaats van tweeden predikant voor *Pretoria, Middelburg* en *Standerton*, met daaraan verbonden consulents-gemeenten, wierd aangewezen, met de vrijheid om, na verloop van drie jaren, naar het Moederland weder te keeren, of, als de gemeente zulks verlangt, maar dan op haar kosten, zich opnieuw aan haar te verbinden.

Wij hebben in deze zaak veel vrijmoedigheid, omdat de liefde en de belangstelling in het Moederland zich nimmer hebben onbetuigd gelaten, waar er sprake was van de belangen van eene *Hollandsche Republiek, van de Hollandsche Taal, van den Hollandschen Bijbel en van de Hollandsche Geloofsbelijdenis*, (alsof één daarvan van onze zijde gevaar dreigde).

(w.g.) M. J. GODDEFROY,
Pred. bij de Ned. Herv. Gemeente te Pretoria.

Aan dit schrijven hebben wij weinig toe te voegen (zoo vervolgt nu de Commissie, of liever Ds. F. VAN GHEEL GILDEMEESTER, die de inleiding en het slot heeft geschreven). *Het is ook onze overtuiging, dat de zaak der Nationale Kerk in de Transvaal voor heel ons volk van groot belang is* (maar niet wat gij als nationale volkskerk uitvent!). *Met ernst, met ijver, met zachtmoedigheid* (van burgeroorlog geen sprake), *schoon flink en doortastend*, waar het noodig was, is door de oude Ned. Herv. Kerk haar pleit gevoerd en hare zaak aanvankelijk gewonnen; *en juist uit een nationaal oogpunt achten wij dit van groot gewicht (!!!)*.

Welnu, wij gevoelen wat voor hen, die thans het oog op ons gericht hebben, of van het oude Vaderland hulp moge komen. *Zij verdienen die om hunne goede zaak, en om hunne kordate houding (!)* en het zou méér dan jammer zijn, wanneer hetgeen er aanvankelijk gewonnen is, bij gebrek aan den noodigen bijstand, op het juiste oogenblik, weder moest verloren gaan. In dit gevoelen worden wij versterkt door eene correspondentie in de *N. Rott. Ct.* van 15 Mei 1894, waarin op deze gewichtige zaak gewezen wordt en gezegd: in geen land ter wereld wordt de strijd voor de nationale Kerk (!) en de nationale taal zoo moeilijk gestreden als hier, waar men niet alleen tegen den instroomenden vreemdeling, maar ook tegen duizenden stamverwanten uit de Kaapkolonie heeft te strijden. Hulp in dezen toestand is wel besteed". (Zie ook Kerkel. Handb. van VAN ALPHEN, jaarg. 1894, Bijl. Q, jaargang 1895, bijl. N, blz. 77—79). [*De samenlezing van die berichten in VAN ALPHEN'S Handboek, is uit even troebele bron, als heel deze circulaire*].

Dit alles overwegende, komen wij tot U met de vraag: zou er geen kans zijn om aan het verzoek der broeders daarginds te voldoen? Zouden wij niet hun metterdaad kunnen toonen: „neen, gij wordt hier niet vergeten!” Zouden wij niet ons best doen om de uitzending mogelijk te maken van een man, die daar komt arbeiden, *naast hem aan wien de Nederlandsche zaak in Zuid-Afrika zoo groote verplichtingen heeft (!!!)* en dien wij niet tevergeefs om hulp willen laten vragen.

Wij erkennen, eene som van meer dan twintig duizend gulden is niet weinig en toch is dit ook maar weer betrekkelijk. Indien wij nagaan, welke groote belangen hier op het spel staan, is het inderdaad niet veel. Met vereenigde kracht kan er veel tot stand komen en in het vertrouwen, dat de Heer Uw hart moge neigen tot deze goede zaak, wenden wij ons op onze beurt tot U en vragen: helpt mede!

Uit den aard der zaak kunnen wij ons met deze vraag niet tot een groot aantal personen richten. Voor de courant is deze circulaire niet bestemd. Wilt gij, die dit leest, de goedheid hebben dezen of genen Uwer vrienden over de zaak te spreken, Uwe medewerking zal op hoogen prijs worden gesteld. Is U iemand bekend, die een warm hart heeft voor de Transvaal, en onze *Protestantsche stamverwanten aldaar (!!!)* gaarne ontvangt een onzer opgave van dergelijk adres. Nevensgaand inschrijvingsbiljet zegt U reeds, dat wij U vriendelijk verzoeken of eene gift voor eens of eene bijdrage gedurende drie jaren te willen schenken. Het zal ons hartelijk verheugen, wanneer ook Uwe krachtadige hulp de uitvoering dezer gewenschte zaak mogelijk maakt."

Volgen de onderteekeningen.

Den Haag, Mei 1895.

Tot zoover de bewuste circulaire.

In alle rangen en standen, tot zelfs bij onze Koningin, vond de Commissie steun. Vooral toen na de *Jameson-inval* de sympathie voor Transvaal tot het kookpunt steeg, kwamen de bijdragen zóó rijkelijk in, dat de Commissie zich in staat gesteld zag spoedig tot de uitzending van een predikant over te gaan. Ja, wat meer is, tot in en na den oorlog wist Ds. VAN GHEEL GILDEMEESTER uit de kringen der aanzienlijken in Nederland, aanzienlijke sommen bijeen te brengen, om er of met name de families van Di. LAGERWEY en GODDEFROY privaat mee te helpen, of er de belangen der Herv. Kerk in Transvaal mede te dienen. Men zegt, dat er hooggeplaatste Families zijn, die jarenlang voor deze zaak hebben gecontribueerd, steeds in de meening gebracht, er de nationale zaak van Transvaal, er het koninkrijk Gods mede te dienen. De christelijk-philanthropische inrichtingen in Nederland, de in- en uitwendige zending hebben lange jaren bedenkelijk geleden, door het eenzijdig-collecteeren voor Transvaal.

En de alledaagsche werkelijkheid, stemde die overeen met wat bovenstaande circulaire had beweerd?

Schrijver dezes heeft, gelijk bekend is, zich verplicht gezien, zijn ontslag te nemen als Hervormd Predikant. Het is hier de plaats niet, de redenen daartoe uitvoerig uiteen te zetten. Wij hebben dit elders gedaan, in het

pamflet: *Van Zoeterwoude naar Pretoria*¹⁾. Ieder, die, in het heetst van den strijd, zich heeft laten verleiden tot een pennestrijd, zal begrijpen, dat wij de publicatie van dat geschrift betreuren. Aan den eenen kant gaf het te veel vermoeiende en nuttelooze details; aan den anderen kant gaf het te weinig. Wij hadden kunnen volstaan, met de eenvoudige mededeeling, dat wij een verachten, van alle Goddelijke en menschelike, — ook Kerkwetten! — dus een treurige *anarchie*; financieele knoeierijen op groote schaal, brasserie, dronkenschap, onzedelijkheid, omkooprij, zedelijke en geestelijke corruptie derhalve, hadden waargenomen, ook onder sommige der leiders; onder hen die optraden met de pretensie om de Kerk Gods in Zuid-Afrika te hervormen en die, afgezien van het feit, dat zij als scheurkerk geen historisch ruggemerg en dus geen recht van bestaan hadden, *alle zedelijk recht* om als hervormers der Kerke Gods op te treden hadden verbeurd en ingeboet. Menschen, tot wie het verwijt behoorde te komen: Medicijnmeester genees uzelfen! Hervormer, hervorm uzelfen. *Quid pastor sine sanctitate? Historie.*

Jaren geleden gaven wij eene *uitvoerige weerlegging van de circulaire der Commissie* die wij onder de aandacht onzer lezers willen brengen, daar wij nog geheel dezelfde opinie zijn toegedaan. In het bedoelde pamflet schreven wij op blz. 107—115 het volgende, *dat wij zeer verzoeken te willen toetsen aan de feiten, door ons in dit geschiedkundig werk bijeengebracht.*

„*De vloek van Transvaal*”.

Na ernstige bestudeering der geschiedenis; na deugdelijke en kalme overweging der feiten; na eigen aanschouwing en ervaring, moet ik eerlijk zeggen, de Hervormde Kerk heeft geen zegen gebracht over de Zuid-Afrikaansche Republiek.

Ik bedoel daarmede niet, dat de individueele prediking van dezen of genen predikant geen zegen kan hebben gebracht; maar alleen het optreden der *Kerk als geheel*, en het heilloos drijven harer leidslieden.

Het geschiedkundig bewijs voor deze bewering zal ik hier niet geven. Ik hoop dat te leveren in thetischen niet in polemischen vorm, door als de Heere mij daartoe genade geeft eene reeks monographieën uit te geven over de geschiedenis der Ned. Geref. Kerk in Zuid-Afrika en die harer dochters. Maandenlang ben ik reeds bezig met het verzamelen der gegevens, en hoop mij gedurende een vol jaar aan niets anders te wijden dan aan het rustig

¹⁾ *Van Zoeterwoude naar Pretoria*. Brieven aan de leden van den Ring. Alfen aan den Rijn, over mijn uittreden uit de „Nederlandsch Hervormde Kerk in de Z.-A. R.” door C. Spoelstra, V. D. M. (Jacques Dusseau en Co., Kaapstad 1898).

volbrengen van deze taak, die ik mijzelf heb opgelegd, om daardoor tevens eene bijdrage te leveren tot de oplossing der heillooze, kerkelijke verdeeldheden in Transvaal; waaraan naar ik bidde, ook mijn openlijk breken met de „Hervormde Kerk" aldaar door onzen God zal worden dienstbaar gemaakt. Want deze breuke, in het leven geroepen door louter moreele overwegingen, werd verhaast door de zekerheid, die zich bij mijne studiën aan mij opdrong, dat deze Kerk geen historisch recht hoegenaamd bezit in de Zuid-Afrikaansche Republiek, en zich tooit met een naam, en staat op een recht, haar noch door de Ned. Herv. Kerk in het Vaderland, noch door de Moederkerk in Zuid-Afrika verleend, maar eenvoudig berustende op ruwe en ongemotiveerde toegeniging.

De vloek van Transvaal is zijne kerkelijke verdeeldheid. Overal in de wereld zijn kerkelijke twisten heilloos; maar in een jongen Staat als de Zuid-Afrikaansche Republiek, met zijn *patriarchale* toestanden, wordt de ellende van den kerkelijken strijd veel dieper gevoeld. Bij alle vraagstukken, die in Transvaal zijn op te lossen, heeft men dit enorme voordeel, dat men winste kan doen met de fouten, in andere werelddelen of staten begaan. En zoo moet men, winste doende met de ellende van ons lieve vaderland, hier onwillekeurig de verzuchting slaken: God beware Transvaal, God beware Zuid-Afrika voor de kerkelijke verdeeldheden van Nederland! Men kan hier die tooneelen vermijden, die in Europa zooveel kwaad hebben gebrouwen. Dit nu hebben de leidlieden der Hervormden niet gedaan; en de arme Transvaal is door de kerkelijke twisten, waarin eigenbelang en eerezucht het hoogste woord voeren, verscheurd en vaneen gereten. En dit is temeer te betreuren, omdat, na den vrijheidsoorlog, waarin het volk schouder aan schouder had gestaan, het verlangen naar kerkelijke eenheid als eene smeekbede uit aller harten omhoog steeg. Toen is er eene Vereeniging tot stand gekomen tusschen de Ned. Geref. Kerk, die hare Leeraren uitsluitend uit Stellenbosch ontving en de Ned. Herv. Kerk, die deels uit Nederland, anderdeels uit Stellenbosch werd bediend. In plaats dat nu ieder het eigenbelang aan het waarachtig landsbelang ondergeschikt maakte, waren er hier en daar enkele malcontenten, aan wier hoofd zich een eerezuchtig ouderling plaatste, en die, zich toelende met den weidschen titel: „Nederduitsch Hervormde Kerk in de Zuid-Afrikaansche Republiek", een beroep deden op een Leeraar in Nederland. En deze, in zijn vaderland ook al niet als een „vredemaker" bekend, heeft zich in tien jaren tijds onuitsprekelijk gehaat weten te maken. En er zou van heel de zich noemende „Ned. Herv. Kerk" reeds lang niets meer dan een puinhoop overgebleven zijn, ware het niet, dat de leidlieden gesteund werden door ernstige mannen in *Holland*, die, in de meening gebracht dat deze Kerk de wettige dochter van de gelijknamige Kerk in Nederland is, haar uit politieke of godsdienstige overwegingen op de been hebben gehouden. Doch nu de beide leidlieden, door hunne ongemotiveerde heerszucht, geen zelfstandige mannen naast zich maar slechts willooze, onderdanige dienaren onder zich dulden; nu zij alle zelfstandig leven dooddrukken en *niet luisteren naar conscientiekreten, en doof zijn voor waarschuwingen*,¹⁾ nu breken zij met

¹⁾ Schrijver dezes heeft hen herhaaldelijk, mondeling en schriftelijk, in de vergaderingen en daarbuiten, gewaarschuwd.

eigen hand af, wat zij hebben opgebouwd, want *zij laten liever hunne Kerk te gronde gaan, dan toegeven*. Gij behoeft echter de vlag niet halfstok te hangen, wanneer het gericht Gods over die Kerk voltrokken en er geen steen op den anderen gelaten wordt. Want er zal een zucht van verlichting opgaan door Transvaal en door geheel Zuid-Afrika.

De kerkelijke verdeeldheid wordt met opzet gaande gehouden door de Hervormde leidslieden (en door hunne Hollandsche vrienden). De door hen in het leven geroepen „Kerk” leeft van oppositie tegen de groote Vereenigde Volkskerk. Alle toenadering, elk broederlijk overleg, wordt van „Hervormde” zijde als verraad beschouwd en uitgekreten. *Want, geven zij ook maar voor één oogenblik hun oppositie-standpunt prijs, dan vragen de menschen, gelijk honderden dat telkens doen: waarom zijn wij toch eigenlijk verdeeld? Waarom nieuwe gebouwtjes geplaatst, waar de Vereenigden hunne fraaie kerken hebben? Waarom Hollandsche Dominee's geroepen naar dorpen, waar uitnemende Afrikaansche predikanten arbeiden? Waarom aparte Zondagscholen, aparte Bijbelgenootschappen, wanneer in de geestelijke behoeften van het volk voldoende wordt voorzien, en CONCURRENTIE OP GEESTELIJK TERREIN SLECHTS KAN LEIDEN TOT GROOTE VERWARRING ONDER EEN EENVOUDIG VOLK, DAT HOOFD EN HART HEEFT TE WIJDEN AAN DE BEVESTIGING EN VERSTERKING DER NATIONALE ONAFHANKELIJKHEID. WAAROM ONS NIET LIEVER VEREENIGD EN AANEENGESLOTEN? Waarom niet met vereenigde kracht opgetreden tegen den geest van grof materialisme, die, sedert de ontdekking der goudvelden zoovele harten verhard en zoovele zielen verdorven heeft; tegen den leugengeest, die onze toestanden verkankert? tegen drank- en dobbelzucht, tegen de onzedelijkheid niet het minst? ¹⁾*

Als op politiek gebied de leuze geldt: „eendracht maakt macht”, — waarom dan op geestelijk gebied die spreuk der vaderen te schande gemaakt? Heeft niet de samensmelting der verschillende republieken tot de eene, groote Zuid-Afrikaansche Republiek het volk machtig gemaakt? En waarom zouden de verschillende kerkgroepen dan niet samen smelten en een wel aaneengesloten phalanx vormen tegen de zonde?

Is de Kaapkolonie, is Natal, is de Oranje-Vrijstaat er dan minder aan toe, doordat daar eenheid is op kerkelijk gebied? EN WAAROM DAN JUIST DE TRANSVAAL, DIE HET 'T MINST VAN ALLEN HEBBEN KAN, DOOR TWEEDRACHT VAN EEN GERETEN? WAAROM DE HUISGEZINNEN VERDEELD? DE FAMILIËN TEGEN ELKANDER IN HET HARNAS GEJAAGD? HET VOLK IN REP EN ROER GEBRACHT?

In dit verband is er plaats voor eene confessie. Velen kunnen het zich niet begrijpen, waarom ik, met behulp van mannen als A. D. W. WOLMARANS c.s.

¹⁾ Het zij schrijver dezes vergund te herinneren aan het feit, dat hij zich tegen de onzedelijkheid met kracht heeft verzet, in zijn pamflet: „*Teedere zaken.*” Open Brief aan Dr. F. VREDENRIJK ENGELBURG, Editeur van „*De Volksstem*” door C. SPOELSTRA, Ned. Herv. Pred. te Pretoria (voor rekening van den schrijver uitgegeven bij J. H. DE BUSSY, Pretoria). Er verscheen eene Engelsche vertaling van in „*Johannesburg Times*” die, als pamflet verspreid is voor rekening van de Johannesburg Purity League, de derde druk, uitgegeven bij de firma WORMSER, is vermeerderd met de wetten, door de Transvaalsche Volksraden uitgevaardigd.

toch maar niet getracht heb orde op zaken te stellen en de misstanden weg te nemen?

Mijn antwoordt luidt, dat deze mogelijkheid mij ook geruimen tijd heeft beziggehouden. Inderdaad, ik zou een slecht herder moeten zijn, indien ik niet met innerlijke ontferming bewogen was over de schapen, die, naar mijne innige overtuiging, wel geschoren, maar niet geweid worden. Maar na biddend en ernstig overleg is het mij duidelijk geworden, dat ik dien weg niet in mocht gaan. Vooreerst is het eene hopelooze zaak, die verdorven Kerk te hervormen. Maar dit daargelaten. *Mijn hoofdbezwaar is dat ik, door bij de Hervormden te blijven, eene Kerk in het leven zou gehouden hebben, die het ruggemerg der historie mist; zich tooit met een valschen naam; en — dit is het ergste! — een hinderlijk struikelblok oplevert voor de geestelijke eenheid van Transvaal.* En zou dat er nu beter op geworden zijn, indien er nog een vierde kerkgroep in het leven werd geroepen en gehouden? Moesten wij nu bij de anti-vereenigingskerk ook nog een anti-GODDEFROY-kerk krijgen? Hoe gaarne ik ook alles zou gedaan hebben, om de broeders en zusters, die, om mijns werk wille, aan mij gehecht waren — en nog zijn! — te helpen, dit offer kon noch mocht ik brengen; terwille van henzelfen; terwille van hunne kinderen: terwille van het koninkrijk Gods, mocht ik er niet toe medewerken, om Transvaal nog meer te verdeelen.

Gelijk ik boven gezegd heb, laat ik alle historische bewijsvoering voor het oogenblik achterwege. Ik weiger, in dit verband, antwoord te geven op de vraag: Wie er in de kerkelijke twisten gelijk heeft? Maar ronduit zeg ik dit: *ZEDELJK hebben zij ongelijk, die, om welke redenen dan ook, de vereeniging der kerkgroepen tegenwerken en belemmeren. God zal dien moedwil op op vreeselijke wijze straffen. Het volksleven wordt er door verkankerd. Het is een knagende worm aan den levensboom der natie. Hebt gij, mijne lieve Transvaalsche vrienden, uw volk werkelijk lief, doet dan alles wat gij kunt om KERKELIJK EEN te worden. Dan zult gij uwe zielen voelen overstroomen van het heerlijk gevoel der eenheid. Dan zult gij met kracht kunnen optreden, tegen de machten, die uwe moreele onafhankelijkheid belagen. Dan zult gij iets, ja veel kunnen doen, voor de duizenden heidenen, die rondom en bij u zijn, — en die gij nu den geestelijken hongerdood laat sterven. Dan zal het heerlijk lied:*

Al ziet, hoe goed, hoe lieflijk is 't, dat zonen
Van 't zelfde huis als broeders samenwonen,
Waar 't liefdevuur niet wordt verdoofd,

geen spottenden glimlach om de lippen der ongeloovigen te voorschijn lokken want gij zult ieder, die door heerschzucht of eierzucht of geldzucht verblind, het liefdevuur uitdooft, uitwerpen, met den uitroep: „IN ONS LAND ZAL MEN NIET VERDEELLEN EN HEERSCHEN, maar vereenigen en dienen!”

HET NEDERLANDSCH BELANG.

In de circulaire, door mij medegedeeld in mijnen eersten brief, werden de Hervormde leiders voorgesteld, als bij uitstek de Hollandsche belangen in Zuid-Afrika te vertegenwoordigen, — terwijl men mij, nu ik mij aan de

Herv. Kerk en hare leidslieden onttrokken heb, beschuldigt van het vaderlandsch belang te hebben geschaad.

Met verontwaardiging werp ik deze beschuldiging van mij. Zij is even onwaar, als de veronderstelling, dat de leidslieden der „Ned. Herv. Kerk in de Z.-A. Republiek” bij uitstek onze belangen dienen.

In den brief van mijnen hooggeplaatsten vriend uit *Pretoria*, die het land tal van jaren kent, wordt deze illusie den schrijver der circulaire geheel benomen; terwijl ik, *juist terwille van het Nederlandsch belang* met de Ned. Herv. Kerk gebroken heb.

Het is mij niet ontgaan, welk een groot belang ons vaderland heeft bij de ontwikkeling der groote hulpbronnen van de Zuid-Afrikaansche Republiek. Ik verheug er mij over, dat de ondernemingsgeest in ons land wordt geprikkeld; dat mannen, met commercieële en industrieële talenten zich in Transvaal gaan vestigen. Ik ben verblijd, dat er een afvoermarkt voor onze producten, en arbeid voor honderden nijvere arbeidslieden gevonden is in datzelfde Zuid-Afrika, waar onze voorvaderen eens den toon hebben aangegeven van een lied, dat in taal, zeden en godsdienst nog altijd wordt voortgezongen. En ik zal alles doen wat ik kan, om mijn dierbaar vaderland op waardige en eervolle wijze te vertegenwoordigen.

Maar ik mag met dat al niet vergeten, dat ik mij niet in Nederland bevind! Ik heb mij te schikken naar de natuursgesteldheid des lands!

Zoo moet ik het eveneens kunnen begrijpen en verdragen, dat de taal, de zeden en gewoonten onzer stamverwanten, de kleur van den bodem aannemen en een eigen ontwikkeling hebben.

Eveneens kom ik van den constitutioneelen in den republikeinschen regeeringsvorm — en heb mij te onderwerpen aan de wetten van mijn nieuwe vaderland.

En zoo ook heeft de geschiedenis van het Godsrijk in Zuid-Afrika een verloop gehad, geheel verschillend met die van Nederland. Onze vaderen hebben hier hunne *Gereformeerde Kerk* overgeplant, en, versterkt door de achtbare vertegenwoordigers der martelaarskerk van Frankrijk, heeft de planting onzer illustre voorvaderen, in den loop der tijden, zich ontwikkeld tot een krachtigen boom, die zijne takken uitgespreidt over de Kaapkolonie; over Natal; over den Oranje-Vrijstaat; over Transvaal; over Zuid-, ja zelfs tot in Midden-Afrika.

Wie ter wereld geeft mij nu het recht, *het werk der vaderen te verstoren*, door de kerken en kerkjes van Nederland hier opnieuw over te planten, los van, ja in strijd met wat, naar Gods bestel, historisch bestaat, in overeenstemming met de behoeften van dit land en deze toestanden?

Hebben niet de achtbare mannen, die de erfenis der vaderen op zoo uitnemende wijze beheeren, het volste recht, elken vreemden indringer toe te roepen: „*Eerbied voor de historie; eerbied voor de ordonnantiën Gods, Die op Zuid-Afrika zijn eigen stempelmerk afdrukte, en op fysiek, en op politiek, en op religieus gebied!*”

Moeten zij de vrijbuiters op het heilig erf der Kerke Gods; die tweedracht, secten en muiterijen in kerken en wereldsche regeeringen begeeren aan te richten, om zelf op het kussen te komen en heel Zuid-Afrika te doen verbaasd staan over hunne orakeltaal, — dan maar ongehinderd hun gang laten

gaan, de zielen der eenvoudigen te verstrikken, en verwarring en verwoesting aan te richten ?

En wanneer deze menschen dan zeilen onder een valsche vlag, en het doen voorkomen, alsof *zij* nu eigenlijk de wettige Kerk zijn en een mandaat hebben van de Kerk in Nederland — is er dan geen reden te over, tegen zulk leugenachtig optreden protest aan te teekenen en uit te roepen: Het is zeer dom en zeer leelijk van u, wanneer gij, ten onrechte optredend in naam der oude moeder, den ondergang zoekt van haar kind en kleinkinderen. — Schande over u!

Want dáárop komt het drijven der „Hervormden” ten slotte neer: om de Vereenigde Volkskerk van Transvaal en daarmede onze Ned. Ger. Kerk van Zuid-Afrika te verwoesten.

Zij hebben zich nooit de moeite gegeven, om de Kerkgeschiedenis van Zuid-Afrika te bestudeeren; zij hebben zich nooit in verbinding gesteld met de leidslieden, noch met de Leeraren der Kaapkolonie. Als zij in de Kolonie komen — dan bezoeken zij niet *Stellenbosch*, om door eigen aanschouwing zich te overtuigen van den waren toestand der zaken, en hunne avonden brengen zij niet door in gezelschap van hunne broeders en zusters in Christus! Maar toch schelden zij op *Stellenbosch*; toch moet het Seminarie aldaar verdwijnen om voor eene Universiteit plaats te maken. Toch zijn al de Leeraren dier „Kaapsch-Engelschen” zóó onvertrouwbaar, dat men zijn Leeraren uit Holland moet halen en op zijne kansels niemand wil toelaten, dan die aan eene (Europeesche) Universiteit gestudeerd en ten genoegen der Hervormde Kerkeraden zich heeft laten legitimeeren (punt II Agenda). *Zoo lasteren zij wat zij niet kennen!*

Nu vraag ik mijne broeders en zusters in Nederland, die kennis hebben gemaakt met den HoogEerwaarden Heer PROF. HOFMEIJR, of met zijne talrijke geschriften; of die het voorrecht hebben gesmaakt Ds. ANDREW MURRAY te zien en te hooren, of door zijne geschriften een eeuwigen zegen ontvingen; of die een der andere uitnemende Leeraren van de Ned. Ger. Kerk in Zuid-Afrika hebben ontmoet, — of zij hunne eigene kinderen niet aan zulke mannen zouden toevertrouwen? Of het geduld mag worden, dat zulke mannen worden gesmaad en gelasterd — en het werk, dat door hen in Zuid-Afrika onder gebed en tranen tot stand is gebracht, op ruwe wijze wordt verstoord?

Ik vraag mijne broeders en zusters in Nederland, of zij werkelijk meenen, dat onze belangen gebaat worden, doordat heel het kerkelijk Zuid-Afrika tegen ons in het harnas wordt gejaagd? Het kan toch niet uitblijven, of de naam „Hollander” zal van de Kaap tot de Zambesi afschuw verwekken, wanneer Hollandsche predikanten, door Hollandsch geld gesteund, overal positie gaan kiezen tegen de hoogste en heiligste belangen der Afrikaners?

Indien iemand droomt van een zegepraal van het Hollandsch op de puinhoopen van het Afrikaansch; hij zal met schrik ontwaken doordat de Heere hem toeroept: „Tot hiertoe en niet verder.”

Is het voorzichtig; is het politiek; zal het ons handelsbelang bevorderen; zullen de relatiën tusschen het oude Nederland en zijne fiere afstammelingen worden bevestigd, wanneer, *in onzen naam en met ons geld, eene revolutie op kerkelijk gebied* wordt te voorschijn geroepen? Begrijpt men niet dat, zoo-

dra het tot de Afrikaansche bevolking doordringt waar het eigenlijk om gaat, — men met Holland niets meer te doen wil hebben, en ons, met weezin en verachting, den rug zal toekeeren?

Het is de dwaasheid gekroond, te willen bewerken, dat de Afrikaners hunne eigene zonen voor Hollandsche predikanten zullen inruilen; dat zij hunne eigene professoren, waarop ze terecht zóó trotsch zijn, zullen afdanken, om de opleiding hunner kinderen aan wild vreemden toe te vertrouwen; dat zij hunne Theologische Kweekschool, die een veertigtal jaren de Kerk van uitnemende predikers heeft voorzien, voor afbraak zullen verkoopen, om plaats te maken voor eene Universiteit, waar het volksleven nog niet rijp voor is. Zelfs het denkbeeld om de Afrikaansche jongelingen naar Hollandsche Hoogescholen te zenden, is onuitvoerbaar. Want de kosten zijn voor verreweg de meeste jongelingen veel te groot. Bovendien hebben onze Universiteiten niet het vertrouwen der Afrikaners, omdat hunne beste zonen, eene halve eeuw geleden, werden medegevoerd op het hellend vlak der negatie. Zoo moest men er wel toekomen, om een eigen Theologische Kweekschool te stichten; want, hoe ongaarne men ook de voordeelen eener Universitaire opleiding prijsgaf, hunne kinderen modern thuis te krijgen, was toch een al te slechte belooning, voor de opofferingen, die men zich had getroost. En ook toen heeft Nederland een kans gehad zijnen invloed te laten gelden: de eerste hoogleeraren, die men benoemde, waren immers Hollanders en deze namen de benoeming niet aan. Zelfs daarna werd het oude Nederland geëerd, doordat de twee Hoogleeraren, die men beriep, leerlingen waren der Utrechtsche Universiteit. En niemand zal kunnen noch durven volhouden, dat de waardige mannen, die heden ten dage in *Stellenbosch* de theologische vakken doceeren, dat niet doen in voortreffelijk Hollandsch en niet volkomen op de hoogte zijn van de Hollandsche Theologie en litteratuur. En wat ten slotte het zwaarste van alles weegt is het feit, dat heel dat geschreeuw tegen *Stellenbosch* niet anders is dan eene poging, om Zuid-Afrika, dat kerkelijk al te lang aan den leiband liep, wederom te brengen onder Hollandsche voogdij — een pogen, dat dáárom alleen reeds dient gewraakt, dewijl het geen rekening houdt met het feit, dat men slechts zóólang onder voogden en verzorgers staat, totdat men meerderjarig is, en in zijne volle rechten treedt. Zuid-Afrika heeft noch op politiek, noch op kerkelijk gebied eenige voogdijschap meer noodig. Europa kan het gerust aan zichzelf overlaten!

En nu moet ik ten slotte eene hoogst ernstige vraag doen. Zij is deze: welk recht hadden wij, een paar jaar geleden, om partij te kiezen in de kerkelijke kwestieën van Transvaal?

Met welk recht hebben wij, op zoo verren afstand van het tooneel der gebeurtenissen gezegd: de vier dominé's der „Ned. Herv. Kerk in de Z.-A. R.” hebben gelijk en heel het kerkelijk Zuid-Afrika ongelijk?

Lag het op onzen weg ons met deze dingen te bemoeien? Was het juist gezien, dat wij een predikant gingen uitzenden naar Transvaal?

Begrepen wij niet, dat het bewijs van sympathie, hetwelk wij onzen stamverwanten wilden geven, slechts voor het kleine aantal Hervormden sympathetisch en, voor heel de verdere Transvaal antipathetisch moest zijn?

Zagen wij niet in, dat wij, in plaats van het Hollandsch belang te baten, dit ernstig zouden schaden?

Ik begreep niets ervan, toen ik uitging en ik denk: onze broeders en zusters in Nederland hebben het ook niet zóó ingezien. Er was gespeculeerd op onze politieke gevoelens. Er was behendig partij getrokken, van de warme belangstelling, waarmede wij den worstelstrijd der Transvalers gadesloegen. De „Ned. Herv. Kerk in de Z.-A. R.” was ons voorgesteld als verketterd en vervolgd, door diezelfde „Kaapsch-Engelschen”, die het op den ondergang van Transvaal toelieden. Een strijd om louter politieke onafhankelijkheid was ten onrechte voorgesteld als een worsteling voor vrijheid en conscientie. De hoogheilige zaak der Transvaalsche onafhankelijkheid was ten onrechte vastgekoppeld aan de onheilige zaak der „Ned. Herv. Kerk”. Het pleit van een Staat, die ons aller sympathie heeft, was opzettelijk vermengd met het pleit eener ten grave gedaalde Staatskerk, wier geschiedenis niemands sympathie verdient. De onwaarheid was ons verteld, dat het eigenlijk de „Ned. Herv. Kerk” is, „waardoor de oude voortrekkers hun godsdienst, hun taal, hunne onafhankelijkheid bewaard hadden”. (sic!) Wij waren in de meening gebracht, dat die Kerk „onze Kerk” was en wij waren daar trotsch op — terwijl het blijkt, dat heel die redeneering slechts steunt op usurpatie. Wij geloofden, dat de geestelijke bearbeiding van de Zuid-Afrikaansche Republiek bijna uitsluitend aan „*de nationale volkskerk*” (?) was overgelaten, terwijl het blijkt, dat die Kerk slechts leeft om de nationale volkskerk af te breken. Wij dachten, dat de Hervormden alles gedaan hadden wat zij konden, en gaven daarom ons penningske en ons goud, terwijl het blijkt, dat groote sommen waren verspild aan dure pastoriën, kostbare reisfondsen en onnoodige weelde, de Hervormden best in staat zijn, hunne eigene predikanten te betalen. In één woord: wij waren misleid. De brief, eerst aan de Commissie en daarna door haar aan het Nederlandsche volk medegedeeld, bracht ons op een dwaalspoor, daar zij wemelt van onjuistheden.

Maar niemand neme mij dan ook kwalijk, dat ik, zoodra de waarheid tot mijne ziele doordrong, uitriep: „Maar dat is niet de bedoeling van onze broeders en zusters in Nederland!” — en dat ik manmoedig heb gebroken met eene „Kerk”, die, naar mijne innige overtuiging, zoowel de belangen van *Nederland*, van *Transvaal*, als van het *Koninkrijk Gods* op ernstige wijze schaadt.”

.....
Kaapstad, Juli 1898.

HOOFDSTUK XXXVI.

Gods gericht aangekondigd en — gekomen!

De lezer meene niet, dat wij de in het voorgaande hoofdstuk vermelde dingen, pas toen hebben gezegd.

Integendeel. Wij hadden, tijdens onze functie als Leeraar in de Herv. Kerk, slechts één alternatie, òf medeplichtig te worden aan al de openbare en geheime gruwelen, òf er ons, als de profeten Gods, tegen te verzetten met al de kracht en den ernst, die in ons was.

Zoodra het tot onze ziele doordrong, welke hemelgergende toestanden ons omringden, hebben wij den Heere onzen God genade gevraagd, om als een JEREMIA trouw te mogen blijven op onzen post en de waarheid te verkondigen tot elken prijs.

Bij den dood van BARNATO, den zelfmoordenaar, mijnkoning, spraken wij over: „*Gij dwaas*, in dezen nacht zal men uwe ziel van u afeischen en hetgeen gij bereid hebt, wiens zal het zijn?” De wereld noemt iemand, die fortuin gemaakt heeft, wijs; een mensch wordt beoordeeld en geacht en geëerd naar de zwaarte van zijn geldbuidel, maar de Heere zegt: *Gij dwaas!*

Bij eene andere gelegenheid spraken wij over: ANANIAS en SAFFIRA. „Als de Geest van God nu op dezelfde wijze gericht kwam uitoefenen: hoeveel dooden, denkt gij, zouden heden uit dit kerkgebouw worden uitgedragen?” En nog eens, met van tranen stikkendestem: „Hoeveel dooden zouden heden uit ons midden worden uitgedragen?”

Wij zijn verblijd den lezer eene prediking te mogen aanbieden, die, ter beoordeeling van dien tijd zoowel als van den *zedelijken achtergrond van den volksondergang*, groote historische beteekenis heeft, zoowel voor steller dezès als voor Kerk en Staat der Zuid-Afrikaansche Republiek. Dit stuk behoort in deze Kerkgeschiedenis dus in zijn geheel en letterlijk te worden opgenomen. De titel luidt:

ISRAELS LOT

den bewoners der Zuid-Afrikaansche Republiek ten spiegel voorgehouden.
Leerrede, gehouden in de Ned. Herv. Kerk te Pretoria, den 13^{en} Juni 1897,
door C. SPOELSTRA, Predikant aldaar.

Voorzang : Psalm 143 : 8 en 9.

Laat mij uw dierbre goedheid prijzen,
 Wanneer ik 't morgenlicht zie rijzen;
 'k Betrouw op U in mijn ellend.
 Wil mij het ware heilspoor wijzen;
 Mijn ziel heeft zich tot U gewend.

O Heer, mijn toevlucht! hoor mij klagen:
 Verlos mij uit des vijands lagen;
 Red mij van hen, die mij vertreen!
Ik schuil, in mijn benauwde dagen
Bij U, mijn God, bij U alleen.

LITURGIE. VOORGEBED.

Gezang 171 : 1 en 9.

Zie ons ootmoedig tot U naad'ren,
 O God! zoo eindloos goed als groot.
 Gij waart de God van onze vaad'ren,
 Gij waart hun Redder in den nood;
 Wij staren op het voorgeslacht,
 En zien alom uw liefd' en macht.

Hoe diep in 't stof zonk 't nakroost neder,
 Sints 't U, der Vaadren God, verliet:
 Och God! och God! keer tot ons weder,
 Wij zinken, redt uw almacht niet;
 Reeds oogsten w' op onz' eigen paân
 De wrange vruchten onzer daân.

VOORAFSPRAAK.

Broeders en Zusters!

Gelijk U bekend is, proclameerde de Hooge Regeering, op aansporen van Oranje-Vrijstaats President, dezen Sabbat tot een dag van verootmoediging en gebed.

Wij hebben groote reden tot dankbaarheid, dat onze Regeeringen zich niet schamen, een dergelijken Biddag openlijk uit te schrijven.

In z.g. meer beschaafde en verlichte landen toch zijn dergelijke dagen vrijwel uit de mode.

Men rekent er al minder met God.

Maar hier zijn wij gelukkig nog niet zoo beschaafd, dat wij den Heere God durven verloochenen. Hier wordt het openlijk uitgesproken, *dat de welvaart en voorspoed des lands afhankelijk zijn van de wijze, waarop zijne inwoners zich gedragen jegens God.*

En uit dat oogpunt bezien, bestaat er inderdaad eene schreurende behoefte aan verootmoediging en gebed.

Immers wij doorleefden — en doorleven — in dit land hoogst ernstige tijden. Door mislukte oogsten, groote droogte en sprinkhanen-plaag, was daar, op verschillende plaatsen, hongersnood en hongerdood.

De pest verkleint nog maar al door onzen kostbaren veestapel, op den voet gevolgd door de paardenziekte.

De „koortsziekte” heeft onder de menschen van allerlei leeftijd en stand zoovele slachtoffers gemaakt en zulke bedroevende toestanden in het leven geroepen, dat men wel een steenen hart moet hebben, om, door het van alle kanten opstijgend hulpgeroep, niet tot werkdadig medelijden te worden geprikkeld.

Bij dat alles hebben de, vaak op kwaadaardige wijze verspreide geruchten van oorlog ons in een onrust en spanning gehouden, die de ontwikkeling en vooruitgang des lands ten zeerste belemmerden. En al kunnen wij, wat de oorlogskans betreft, voor het oogenblik weer vrijer ademhalen, toch is het een publiek geheim, dat er in en buiten ons land *vijanden* op de loer liggen, die, ter wille van de schatten, in onzen bodem verborgen, ons den kostbaren schat van vrijheid en onafhankelijkheid zoo gaarne zouden ontroofen.

Ligt er in deze feiten geen prikkel tot gebed, tot ernstig en aanhoudend gebed voor het welzijn van land en volk?

Ongetwijfeld!

Doch wij zijn ook opgeroepen tot *verootmoediging*. En daarmee wordt het stilzwijgend erkend, dat wij ons, ook als natie, diep voor God hebben te schamen; dat de tegenspoed, de krankheid, de ellende waarmee wij te worstelen hebben, niet slechts *beproevingen* zijn, waardoor de Heere ons wil louteren, maar *bezoekingen* tevens, uitingen van Zijnen heiligen toorn over de zonden des volks.

Ieder, die dicht bij zijn hart leeft, moet er wel toe komen, om zichzelf af te vragen: *heeft de Heere een twist met Transvaal?* Is er wellicht een ban in het leger, omdat al dit ontzettende ons overkomt?

Mijn Br. en Z., voor ons tijdelijk en eeuwig welzijn is het noodig, dat wij op deze vragen een antwoord trachten te vinden. Laat ons onze wegen onderzoeken en doorzoeken en wederkeeren tot den Heere, met diepen ootmoed en oprecht berouw! Wie weet, Hij mocht Zijn aangezicht in gunst ons toewenden en de roede intrekken, waarmee Hij ons tuchtigt!

JESAJA V.

Het kwam ons niet ongepast voor, Br. en Z., naar aanleiding van het u voorgelezen vijfde hoofdstuk uit Jesaja's profetieën, in deze ure van verootmoediging en gebed Israels tot den bewoners der Z.-A. Republiek ten spiegel voor te houden.

Achtereenvolgens bepalen wij dus uwe gewijde aandacht bij elk dezer drie vragen:

I. *Wat deed de Hemelsche Landman voor Israël, — wat voor ons land en volk?*

II. *Welke vruchten heeft Israël, — welke hebben wij voortgebracht?* en

III. *Zal Israëls ontzettend lot ook het onze moeten zijn?*

I. Wat de hemelsche Landman voor Israel deed? — de profeet stelt het ons voor in eene zeer schoone gelijkenis, gekleed in den vorm van een verrukkelijk lied, onder den naam: „het lied van den wijngaard” als een der schoonste gedeelten des O. T. bekend.

„Nu zal ik”, — zoo roept JESAJA in profetische geestverrukking uit, — mijnen Beminde een lied zingen.

Een lied van den wijngaard mijns Vriends.

Mijn geliefde had een wijngaard op een vetten heuvel; en Hij omtuinde dien;

en Hij zuiverde zijn grond van klippen

en Hij beplante dien met edele wijnstokken;

en Hij heeft in deszelfs midden een toren gebouwd;

ook maakte Hij een (in de rotsen uitgehouwen) wijnpersbak daarin;

en Hij wachtte dat hij druiven zou voortbrengen . . .”

Wat al zorg heeft de Wijngaardenier aan Zijnen wijngaard besteed!

Hij heeft er al het mogelijke aan gedaan. Ten bewijze daarvan voert de profeet den eigenaar des wijngaards zelve sprekende in als Hij vraagt: „Wat was er aan Mijnen wijngaard meer te doen, hetwelk Ik daaraan niet deed!”

De profeet zelf verklaart ons de beteekenis der gelijkenis.

De Geliefde, de Vriend, waarvan hij spreekt is JEHOVAH ZEBAOTH.

„De wijngaard van den Heere der heirscharen is *Israëls huis en de mannen van Juda* zijn een plant zijner verlustiging; derhalve het gansche Israëlietische volk, zoowel het rijk der tien stammen als het koninkrijk Juda; ISRAËL, *één en ongedeeld*, hebben wij te verstaan onder den wijngaard des Heeren.

De „vette heuvel” is het land overvloeiende van melk en honig.

Het omgraven en van steenen zuiveren beteekent de zuivering des lands van zijne vroegere heldensche bewoners en het in gereedheid maken daarvan tot Israëls eigen erve.

De *toren* duidt aan, dat God Zijn land en volk heeft doen bewaken door Zijne getrouwe dienaren, priesters, profeten en koningen.

De *edele ranken* zijn de kinderen Israëls zelve.

De *wijnpersbak* duidt aan, dat God door Zijne genadearbeid Israël wil maken tot reinen wijn, tot een volk, dat, met de volheid des Geestes gezegend, voor de volkeren der wereld ten zegen zal zijn.

Had de Wijngaardenier geen recht te verwachten, dat de wijngaard edele druiven zou voortbrengen? Had Hij van Zijn kant niet *alles* gedaan, opdat Israël aan zijn verheven bestemming zou kunnen beantwoorden?

Br. en Z., er is meermalen gewezen op de merkwaardige overeenkomst, die er bestaat, tusschen Israëls historie en de geschiedenis van ons land en volk.

En inderdaad, dat is zoo.

Israëls God heeft óók onze vaders met een machtigen arm uit het diensthuis uitgeleid. Hij heeft hen op zóó wonderlijke wijze over de heldensche volksstammen doen zegeprelen, dat zelfs de ongelovige moet uitroepen: „dat is Gods vinger!” Ook ons schonk Hij een eigen erve, een goed en vruchtbaar land, welks verborgen rijkdommen wij van verre niet kunnen ver-

moeden. Hij heeft de wacht over ons gehouden, opdat wij niet zouden worden uitgewischt uit de rij der volkeren. Hij heeft Zijn Woord ons gegeven tot een richtsnoer voor ons persoonlijk, huiselijk en maatschappelijk leven. Zijne dienaren zijn tot ons gekomen en hebben ons gepredikt van de liefde Gods, welke daar is in Christus Jezus, onzen Heer. Hij heeft ons grootelijks gezegend en begenadigd op duizenderlei wijze; alles wat voor ons tijdelijk en eeuwig welzijn noodig was en goed — wij hebben 't als een genadegeschenk van Hem ontvangen. Ook in ons midden werkt en worstelt de Geest des Heeren, om ons te maken tot edelen wijn, tot mannen en vrouwen vol des geloofs en des Heiligen Geestes, die er naar smachten, om voor de twee honderd millioen menschen, die Afrika bewonen, ten zegen te zijn. Ook tot ons kan Hij zeggen: „Wat is er aan Mijnen wijngaard meer te doen, dat Ik daaraan niet gedaan hebbe?

Alle zorg is er aan besteed; alle genadearbeid geschied, en — *van edele wijnstokken verwacht Hij edele vruchten: recht en gerechtigheid?*

II. *Doch — welke vruchten heeft Israël — welke hebben wij voortgebracht!*

De Eigenaar van den wijngaard roept de mannen van Israël en Juda als rechters en getuigen tegen zichzelf op. Hij wil, dat zij hun eigen vonnis uitspreken, om uit hun eigen mond hen te kunnen oordeelen.

„Welaan, gij mannen,” zoo roept Hij uit, — weest rechters tusschen Mij en mijnen wijngaard. Moet uw eigen geweten u niet zeggen, dat *Ik* alles aan mijnen wijngaard deed? En ziet, — waarom, daar Ik op druiven wachtte, heeft hij wilde druiven voortgebracht?”

Welk een teleurstelling voor den wijngaardenier

Welk een schande voor den wijngaard!

In plaats van *edele druiven* — de harde bessen van den wilden wijnstok.

In plaats van *vruchten der dankbaarheid* — schijnvruchten!

In plaats van *recht en gerechtigheid* — de schurftigheid van het zedenbederf en het geschrei om erbarming, dat als een aanklacht ten hemel opstijgt uit den mond van armen, weduwen en weezen.

En wil men weten van welken aard het *giftig onkruid* is, dat de plaats der edele druiven inneemt?

In een *zeshoudig wee* schetst de profeet deze giftbeziën.

Het EERSTE WEE spreekt de profeet uit over de *geldglerigheid*, die een wortel is van alle kwaad. Daar is een onverzadiglijke begeerte om huis aan huis te trekken, en den eenen akker bij den anderen te voegen; in de beste gedeelten des lands, in prachtige huizen te wonen, ten koste van den arme, wiens vaderlijk erfdeel hem door hebzucht en geweld is ontnomen.

Het TWEDE WEE des profeten gaat over de *zweigerij en ongebondenheid*. „Wee dengenen, die zich vroeg opmaken in den morgenstond, om sterken drank te bejagen, en toeven tot aan de schemering, door wijn ontgloeid! Cither en luit, en rinkelboom en fluit hoort men bij hunne drinkgelagen; *maar wat de Heere verricht, daar slaan zij geen acht op en het werk Zijner handen bemerken zij niet!*

Het DERDE WEE wordt gericht tegen de lichtvaardige lasteraars en spotters, die op overmoedigen, uittartenden toon uitroepen: „dat Hij spoede, dat Hij Zijn werk verhaaste, opdat wij het nog mogen zien, en laat komen den Raad

van den Heilige Israëls, opdat wij het ondervinden." De ongelukkigen, — zij spotten met Gods bedreigingen, en dagen de profeten uit, om de rampen door hen aangekondigd, dan maar eens te doen komen!

Het VIERDE WEE slingert de Godsgezant in het aangezicht van hen, die *Gods Woord en waarheid verdraaien*; die wit *zwart* noemen en *zwart wit*; die het kwade *goed* heeten en het goede *kwaad*; die de duisternis tot *licht* maken en het licht tot *duisternis*; die het bitter tot *zoet* en het zoet tot *bitter* maken!

Een VIJFDE WEE spreekt Jesaja uit over de *op eigen wijsheid steunende Staatsleden*, die in hunne eigen oogen wijs en bij zichzelf verstandig zijn, — en daarom nu den Heere wel missen kunnen en niet meer smeeken om de leiding Zijns Heiligen Geestes!

Met het ZESDE WEE wendt de profeet zich tot de onrechtvaardige rechters, die helden zijn in het drinken van wijn en dappere mannen in het mengen van verschillenden drank, — maar wier rechtsbeginsel zóó zwak en wier geweten zóó verstomt is, dat zij den booswicht onschuldig verklaren voor een geschenk en den rechtvaardigen hun recht onthouden, — en die uit deze omkooprij de middelen moeten vinden om hunne weelderige levenswijze zoo lang mogelijk te kunnen volhouden.

Ziedaar, Br. en Z., het ontuig, dat bij Israël de plaats der edele druiven innam.

En welke vruchten brengen wij voort!

Draagt de wijnstok edele druiven, of de *daarop slechts schijnbaar gelijkende* wilde druiven!

Zien wij wellicht den schijn voor het wezen aan, of meenen wij dat God huichelarij en blanke oprechtheid niet van elkander weet te onderscheiden?

Wij zouden onze wegen onderzoeken en doorzoeken! Wij wilden weten hoe het komt, dat ons land en volk zoozeer getuchtigd wordt; — of er een *ban in het leger is*, waardoor de zegen in vloek verkeert. Welnu, laten wij den Heere bidden om het ontdekkend licht Zijns Heiligen Geestes, opdat wij mogen weten of daar een schadelijke weg bij ons zij. Stellen wij ons tegenover hetgeen Gods Woord van ons vraagt. Toetsen wij ons aan het voor ons liggend Schriftgedeelte.

Zou de profeet het recht hebben zijn *zesvoudig wee* uit te spreken óók over ons?

Men moet een *Jesaja* zijn, bezielde en bekrachtigd door den Geest des Heeren; ingeleid ook in de eigenlijke, diepere toestanden; bekend, ook met wat achter de schermen voorvalt, om aldus de ongerechtigheden van een volk te durven, te mogen ontmaskeren.

Ik mis, door onervarenheid, het recht om openlijk uit te spreken: Wat Jesaja daar zegt is in alle deelen van toepassing ook op de Zuid-Afrikaansche Republiek!"

Toch wil ik, als uw medezondaar, den ban mede helpen opsporen, en u vragen: indien de toestanden bij ons nog niet zoo *zijn* als in Israël, — zijn wij wellicht niet op weg, dat zij zoo *worden*?

En mag dan de Dienaar des Woords, die u liefheeft, u niet waarschuwen, voor het te laat is?

Welke beschuldigingen bracht Jesaja tegen zijn volk in?

Hij toornst tegen de *geldgierigheid*; tegen de verfoeilijke *hebzucht*, die de schoonste en beste deelen des lands voor zichzelf bemachtigt, terwijl de arme zijn vaderlijk erfdeel zich ontnomen ziet. Hoe is het in dezen bij ons? Blijkt de *geldgierigheid* ook niet in ons midden de wortel van letterlijk *alle* kwaad? Is de tegenstelling tusschen opgehoopte kapitalen en ledige kassen; tusschen schatrijk en doodarm hier dan zoo geheel onbekend. Worden honderden en duizenden niet verteerd van de goudkoorts? Telt het gouden kalf niet veel meer aanbidders, dan de Heere onze God? Worden velen niet meer door hebzucht bestuurd dan door liefde tot God en den naaste? Bestaat er voor een volk, dat zich plotseling in het bezit van groote rijkdommen ziet gesteld, dan geen ontzettend gevaar om arm te worden aan zedelijkheid en godsdienst?

De profeet richt zich tegen *zwelgerij* en *dronkenschap*. Zijn er dan ook niet velen in ons land, die zoozeer en zoo menigvuldig onder den invloed verkeeren van wijn en sterke dranken, dat zij geen acht kunnen slaan op wat de Heere verricht en geen oog kunnen hebben voor de werken Zijner handen? Neemt de *dronkenschap* niet steeds grooter afmetingen aan; is het aantal kroegen en bar's of andere drinkgelegenheden niet onrustbarend groot en wordt *door de macht der bedwelmig* het werk des Heeren in Afrika niet op schandelijke wijze belemmerd?

Zou de profeet ook niet in ons midden kunnen getuigen tegen de *lasteraars* en de *spotters*? Wordt Gods Naam niet vaak vloekend uitgestooten — en dat in een land, waar vroeger nooit of hoogst zelden werd gevoekt?

Zijn ze ook niet bij ons bekend — de verdraaiers van Gods zedewet, — die wit zwart noemen en zwart wit; het goede kwaad en het kwade goed? Is het zulk een zeldzaamheid, dat de dingen anders worden voorgesteld dan zij werkelijk zijn? Is daar niet veel draaijerij? veel leugen? Er schijnen zelfs velen die zich voor Christenen uitgeven, niet te hebben vergeten, dat in hun Bijbel staat: Laat dan uw woord zijn ja, ja; neen, neen, want wat boven deze is, *is uit den duivel*?

Wordt de Staatskunde der landsvaders ten allen tijde getoetst aan Gods Woord? Worden alle volksvertegenwoordigers bij hun spreken steeds geleid door de hoogste en edelste beginselen? Is daar bij onze leidlieden een alleen de toevlucht nemen tot den God der wijsheid en der krachten, — of — wordt er ook wel eens teveel gesteund op eigen wijsheid en verstand? Worden *Christelijke staatkunde* en *wereldsche politiek* steeds streng uit elkander gehouden?

Is er ook in ons land niemand die den *booswicht onschuldig verklaart voor een geschenk* en den rechtvaardige zijn recht onthoudt? En valt in het algemeen de *verleiding tot omkoopjerij* een diepe verachting ten deel?

Br. en Z., ik vraag niet meer. Helpt, bidden wij U, den ban in ons midden uitvinden? Eéne overtreding van een enkel persoon is reeds genoeg om de toorn des Heeren tegen het gansche volk te doen ontsteken! Waar één schuldig is, daar is het gansche volk schuldig! (JOZUA 7).

Laat ons de hand in eigen boezem steken! Komt zij er niet melaatsch uit? Laten wij het onkruid wieden voor eigen deur! Groeit het niet al te welig?

Wie onzer heeft niet zijn aandeel in de algemeene schuld?

Wij zijn geen opzichzelfstaande personen, maar één volk; wij hangen niet

als droog zand aan elkander, maar zijn, krachtens de wet der solidariteit verantwoordelijk ook voor elkander. Ja waarlijk, — gij zijt uws broeders hoeder!

Onze eigen schuld helpt de schulden des volks vermeerderen!

Wie onzer, die daar durft zeggen, dat hij een rank is, waaraan de purperen druiven blozen ter eere van den Heere onzen God?

Onderzoekt uzelf, geliefde Broeders en Zusters, wat hebt gij voortgebracht: *edele druiven* of *ontuig*? Aan wien de schuld zoo gij wilde druiven voortbracht? Die giftbeziën, zoo ontzettend schadelijk voor onszelf en voor onzen naaste, hoe zijn zij ontstaan?

Als daar de Grooté Wijngaardenier uitroept: „Wat was er aan Mijnen wijngaard te doen, 't welk Ik daaraan niet deed?” — wie onzer die Hem durft aanklagen?

Gij, mijn broeder? Iemand uwer?

Wat mij betreft, *ik klaag mijzelf aan!*

Ik verootmoedig mij diep, over zoo schandelijke en schuldige *schijnvruchtbaarheid!*

Komt, doen wij 't gemeenschappelijk in ons lied.

Gezang 170 : 2 en 5.

Gij ziet mij bij de saamgevloeide schaar,
Maar diep beschaamd om mijn ondankbaarheden;
'k Heb duizendmaal uw wetten overtreden,
Mijn zondenschuld maakt mee de landschuld zwaar:
Geef, dat ik die, met allen hier vergaard,
In 't hart gevoel en openlijk belijde,
Opdat uw gunst dat hart, met schuld bezwaard,
Door uwen Geest, door uwen troost verblijde.

Ja, dan alleen, dan zullen wij gewis
Een volk van U bemind, gezegend wezen;
Aan hen, o God! die U in waarheid vreezen,
Bevestigt Gij al uw belofenis:
Dan zult Gij vreed' en welvaart en geluk
Rondom ons heen gebieden en verlengen;
Dan zullen wij, bevrijd van ramp en druk,
U offers, die U welgevallen, brengen.

III. *Zal Israëls ontzettend lot ook het onze moeten zijn?*

De Wijngaardenier heeft over den wijngaard *een vloek* uitgesproken.

„Zijn omtuining”, zegt Hij, „zal Ik wegrukken, dat hij zij ter afweiding; zijn schutsmuur vernielen, dat hij zij ter vertreding.

En Ik zal hem tot een wildernis stellen; hij zal niet besnoeid noch rein gehouden worden en tot doornen en distelen opschieten; en de wolken zal Ik gebieden, dat zij geen regen meer op hem doen druppen.”

Hoe vreeslijk voor Israël!

Het zal uit de rij der volkeren worden weggevaagd.

Zijn land zal worden tot eene dorre woestijn.

Het zal door God niet meer worden beschermd, — *want Hij trekt Zijne hand af van dat goddelooze volk.*

Het zal door geen koningen meer in Zijn Naam worden geregeerd; priesters zullen den eeredienst niet meer kunnen waarnemen; profeten zullen het volk niet meer vermanen tot boete en bekeering.

Geen gezag meer; geen overheid; geen recht, geen Godsvereering.

Een verwoest land en een van God verlaten volk!

Want nu tuchtiging op tuchtiging; slag op slag niets hebben uitgewerkt, zal de dag des gerichts door niets meer worden tegengehouden.

Gods toorn keert zich niet af. Zijn hand blijft nog uitgestrekt om te tuchtigen.

Hij wenkt — en de Assyrische en Chaldeeusche krijgsbenden snellen ijlings toe om Zijn vonnis aan het afvallig volk te voltrekken.

Geen moede is er onder hen, en geen struikelende; geen die sluimert, en geen die slaapt; de gordel hunner lendenen wordt niet ontbonden; en de riem hunner schoenzolen niet losgemaakt.

Steeds zijn hunne pijlen gescherpt.

Al hunne bogen zijn gespannen.

De hoeven hunner paarden zijn hard als graniet.

De raderen hunner strijdwegens zijn snel als de wervelwind.

Hoort ge dat dof gebrul, als van leeuwen, die hun prooi verscheuren? Er is geen ontkomen uit hunne geweldige klauwen mogelijk!

Als de golven eener verbolgen zee, alzóó zullen de vijanden met donderend geraas aanstormen! Dan zal men, gelijk de schepeling, uitzien naar het reddend strand — maar in plaats van troost en hulp, zal er duisternis zijn en verwoesting!

Mijn Br. en Z., spiegelen wij ons aan Israël!

Wie Israëls zonde doet, zal Israëls lot ondergaan.

Want Israëls God laat zich niet bespotten.

Als wij den schijn aannemen, dat wij Hem dienen; als wij God en godsdienst slechts voor den vorm aanhouden; als daar Heere Heere-geroep is, in plaats van het dagelijksch doen van den wil des Hemelschen Vaders; als daar geen waarachtige bekeering is; geen diep gevoeld berouw; geen laten en haten van de zonde; van elke zonde; als er geen goedmaken is van wat wij bedorven hebben; als de ban niet uit ons midden wordt weggedaan, — *dan zijn zelfs onze Biddagen den Heere een gruwel.*

„En als gijlieden uwe handen uitbreidt, verberg Ik Mijne oogen voor u; ook wanneer gij het gebed vermenigvuldigt, hoor Ik niet; want uwe handen zijn vol bloed.

Wascht u, reinigt u, doet de boosheid uwer handelingen van voor Mijne oogen weg; laat af van kwaad te doen.

Leert goed te doen; zoekt het recht; helpt den verdrukte; doet den wees recht; handelt de twistzaak der weduwen.

Komt dan, en laat ons samen rechten, zegt de Heere: al waren uwe zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw, al waren zij rood als karmozijn, zij zullen worden als witte wol.

Indien gijlieden willig zijt en hoort, zoo zult gij het goede dezes lands eten;

Maar indien gij weigert en wederspannig zijt, *zoo zult gij van het zwaard gegeten worden*; want de mond des Heeren heeft het gesproken" (Jes. I: 15—20).

Israël is wederspannig geweest — en is van het zwaard gegeten! Want Israëls God laat zich niet bespotten. En — *wie Israëls zonde doet, zal Israëls lot ondergaan*.

De Hemelsche Wijngaardenier zoekt *vruchten* in Zijnen wijngaard; rijpe, blozende druiven.

Hij zoekt ze bij u; Hij zoekt ze bij mij; Hij zoekt ze in onze huisgezinnen; Hij zoekt ze in de scholen; Hij zoekt ze in de Kerken; Hij zoekt ze in den Staat.

Wij zijn een klein volk, wier eenige beteekenis hierin ligt, dat wij *Gods volk* zijn.

Met Hem is daar zegen; zonder Hem vloek.

Met Hem zijn wij machtig, dat hebben onze Vaderen ervaren, toen de hand des Heeren hen deed triumfeeren.

Zonder Hem zijn wij minder dan niets en ijdelheid, — en ook al wordt het oorlogsmaterieel bergenhoog opgestapeld, wij zullen te schande worden, indien daar een ban in het leger is!

Verlaten wordt, wie God verlaat;
Wie God verstoot — verstooten.

Tuchtiging op tuchtiging, slag op slag heeft de kastijdende hand des Heeren ons toegediend!

Hij spaart ons nog, wellicht terwille van de gebeden onzer vrome Vaderen.

Hij wil het hart der afkeerige kinderen wederbrengen tot de vaderen, bovenal tot Hem, den hemelschen Vader.

En als Hij nu ziet, *dat wij de rijkdommen, die Hij ons toevertrouwde, stellen boven Hem*; dat geld en goed, pracht en schoonheid, pret en vermaak ons dermate in beslag nemen, dat er voor God, die *de eerste en de laatste* bij ons wil zijn; *ons deel, ons eenig goed*; geen plaats hoegenaamd meer overblijft, — dan tuchtigt Hij ons, om ons tot inkeer, tot bezinning te brengen. Dan gebiedt Hij de wolken en zij geven geen water; dan gebiedt Hij den akker, en hij onthoudt ons zijn vrucht; dan zendt Hij de pest onder ons vee en de Engel des doods komt als Zijn bode. En gelijk de rijpe halmen voor de zels des maalers, alzoo vallen zij ter aarde: uw trouwe vader; uwe liefdevolle moeder; de krachtige man; de hoopvolle jongeling; uw dierbaar kind.

En Hij wacht — of gij den trotschen nek nog langer Hem zult toekeeren. Hij wacht of gij niet gebroken en verslagen, met boete en berouw, tot Hem de toevlucht zult nemen.

Doen wij dat, een ieder voor zichzelf en allen tezamen. Keeren wij weder tot dien God van Wien wij zijn afgeweken.

In deze ontzaggelijke dagen stelt de Heere ons voor de keuze tusschen Hem en zijne gaven, die wij tegen Hem keeren.

Wat kiest gij, mijn broeder?

Deze wereld òf de toekomstige?

Den Mammon òf God?

Onrecht en bedrog — òf recht en gerechtigheid?

De genietingen der zonde — òf het genot van Gods eeuwige liefde?
 Wilt gij Zijn naam smaden en lasteren, — òf groot maken en verheerlijken?
 Wilt gij het kwade goed praten — òf uitroeien?

De stem der verleiding gehoor geven — of de fluisteringen des Geestes?
 Een eeuwige duisternis òf een eeuwig licht?

Ziet, in dit plechtig oogenblik verkondig ik U in den naam des Heeren,
dat wij als natie slechts zóólang zullen bestaan, als wij in de wegen Gods wandelen.

O indien alle bemoelenissen des Heeren niets op ons uitwerken; indien Hij zou moeten zeggen: „*Ik heb U geslagen, maar gij hebt geen pijn gevoeld*”, — *dan zal Israëls God Israëls lot over ons doen komen en de wijngaard zal ons ontnomen en gegeven worden aan een volk dat zijne vruchten voortbrengt.*

Ontzettende gedachte!

Ons land, dat gewijd is door het bloed en het gebed der Vaderen, overgegeven in de handen der vijanden!

Ons vrij en zelfstandig Volksbestaan vernietigd, en onze natie uit de rij der volkeren weggevaagd.

Geen eigen wetten; geen eigen zeden; geen eigen Overheid meer.

Geen eigen taal maar de taal van den vreemdeling.

Onze akkers verwoest; onze huizen verbrand; onze kerken omvergehaald.

Een verwoest land en een van God verlaten volk!

O God! zal het zóóver met ons moeten komen? Zal de Heere Zijn hand geheel van ons moeten aftrekken?

Indien gij u niet bekeert

Ik hoor in den geest een gedruisch als van legerscharen, die van alle kanten opmarcheeren naar dit land. Ik hoor het gekletter der zwaarden; het geknetter van geweervuur; het gedonder der kanonnen.

Er volgt een wanhopige worsteling; een strijd op leven en dood. — Het is beslist — de erve der vaderen valt in des vijands handen — want de God der Vaderen is door de kinderen verlaten, en Hij voltrekt het gericht aan een trouweloos, een afvallig volk.

„Laat dat ontzettend lot toch het onze niet zijn” — zoo zucht, zoo bidt in stilte een ieder, die bidden geleerd heeft.

Mijn broeder, — daar is erger, dat ons overkomen kan. Als wij temidden van de gerichten Gods onze ziel nog maar als een buit mogen wegdragen, als een brandhout uit het vuur gerukt, dan is de bedoeling Gods met ons bereikt. Want *Zijn richten is redden*. Maar voor eeuwig verloren te gaan, dāt is erger.

Dat wij dan wederkeeren tot den Heere als een éénig man. Hij zal, naar Zijne belofte, geenszins uitwerpen, die tot Hem komt.

Mocht de vrucht van dezen Biddag zijn, dat velen voor het eerst of bij vernieuwing leerden bidden om genade.

Om genade voor zichzelf.

Om genade voor hunne kinderkens.

Om genade voor land en volk.

NAGEBED.

Slotzang: Psalm 147 : 6 en 7.

De Heer betoont Zijn welbehagen
 Aan hen, die ned'rig naar Hem vragen,
 Hem vreezen, Zijne hulp verbeiden
 En door zijn hand zich laten leiden ;
 Die, hoe het ook moog tegen loopen,
 Gestadig op Zijn goedheid hopen.
 O Salem! roem den Heer der Heeren,
 Wil uwen God, o Zion! eeren!

Hij wil in gunst uw heil bewerken,
 De grendels uwer poorten sterken ;
 En zegent in uw land uw kind'ren ;
 Hij doet geen' krijg, uw' wasdom hind'ren ;
 Hij deelt den liefelijken vrede
 Zelfs aan uw verste grenzen mede ;
 Met vette tarw' wil Hij u spijsen,
 En kroonen met Zijn gunstbewijzen.

Niet dan met diepe ontroering herlezen wij deze prediking. Zij werd gehouden den 13^{en} Juni 1897. KRUGERS ultimatum is gedateerd : 9 October 1899. 11 October kreeg de Britsche gezant zijn paspoort. De leerrede had dus plaats meer dan twee jaren voor het uitbreken der vijandelijkheden. Wij staan verbaasd over het feit, dat God de Heere door Zijnen Heiligen Geest zijne profeten ook nog in onzen tijd zulke dingen doet zeggen en dat die zoo pijnlijk nauwkeurig vervuld zijn. Met diepe smart en heilige ontroering denken wij aan den oorlog, met zijn droevigen nasleep van dood en ellende, van wanhoop en vertwijfeling. Met diepen weemoed en heilige ontroering zien wij hoe de onafhankelijkheid verloren ging, en de Boerenrepublieken niet slechts, maar geheel Zuid-Afrika tijden van de grootste ellende hebben doorworsteld. Met diepen weemoed en heilige ontroering hebben wij gevoeld, hoe ook Nederland een slag kreeg, dien het nog niet te boven is — en hoevele familiën, die in Transvaal een kostelijk bestaan vonden, nu helaas! het aantal der Hollandsche paupers hebben vermeerderd. En als wij dan denken aan die weelderigheid, die brooddronkenheid, dat vloeken en drinken en erger, waartoe helaas! ook die Hollanders vervallen waren, moeten wij dan niet erkennen: wij hebben ons verdiende loon?

Gelijk ieder, die deze tijden mede heeft beleefd, zijn hart en geweten voor God onderzoekt en zijne schuld belijdt, zijn aandeel erkent in de zonde

en de schuld, die tot het oordeel Gods hebben geleid, — zoo zal ook iedere Kerk haar eigen aandeel en houding moeten bepalen. Maar toch, in verband met het onderwerp dat wij behandelen, moeten wij zeggen: de hoofdschuld valt op die Kerken, die een voortgezet schisma in het leven riepen en — hielden; — vooral de Hervormde Kerk staat schuldig voor God, door de mannen, die jaren lang haar in het verderf hebben geleid. Onze Vereenigde Kerk is in dezen voorbeeldig getrouw geweest en vooral Ds. BOSMAN, die, bijv. predikende over Achan's diefstal, op den man afvroeg: „Wie Uwer zal het gestolene terugbrengen? Geen wonder dat men zoo'n trouw profeet haat!

Huivert men in Transvaalsch Hervormde kringen niet terug over het treurig lot, dat vele Voorgangers, Kerkeraadsliden en leden der Kerk getroffen heeft?

Ds. LAGERWEY en zijne vrouw beiden vroegtijdig opgeroepen voor den Rechter van hemel en van aarde.

CHRISTIAAN JOUBERT, na een leven van de grootste versmaadheid en schande, vóór zijn dood, naar men zegt, een arm zondaar geworden voor God.

Meester VERBRUGGEN voor goed afgezet van het lidmaatschap der Hervormde Kerk en Ds. GODDEFROY, door zijn eigen Kerk maandenlang geschorst, met de bedreiging, dat indien er weer iets dergelijks plaats vond, hij voor goed van het lidmaatschap zou worden afgesneden. Het zwaard van DAMOCLES boven zijn hoofd; een rechterstoel in het verschiet van een Rechter, die niet is om te praten!

Terwijl wij dit schrijven, krijgen wij kennis van de zaak van Ds. RUIJSCH VAN DUGTEREN. Moet men zich niet afvragen: „heeft de Heere geen twist met de Kerk?” Telkens breken hare eigene leidslieden haar af. Ons is geen Kerkgenootschap bekend, zoo klein van omvang, waar zooveel onrust, verdeeldheid, ellende is. Voortdurend kookt het potje er over. Steeds is er wat. Dan het een, dan het ander. Omdat de grondslag niet deugt! Omdat het uitgangspunt fout is. Omdat er geen het minste recht is, die aparte, afgescheiden Kerken op zulk eene wijze in het leven te roepen en te houden. Omdat men zich ten onrechte door mannen als Ds. VAN DER HOFF, en later het driemanschap SMITS, GODDEFROY en JOUBERT tot een afscheiding heeft laten verleiden. Waren dat mannen om het voortouw te nemen bij eene hervorming van de Kerke Gods! Mannen, wier hoogstaand zedelijk en geestelijk leven het recht hun gaf, tot zulke ingrijpende veranderingen? Mannen, wier namen bezielend en

inspireerend werken voor heel het nageslacht? En als die leiders verleiders gebleken zijn, waarom bekeert men zich dan niet van de zonde der kerkelijke afscheiding tot de eenheid der Kerke Gods?

Het verheugt ons, dat door de zedelijke energie, vooral van de Heeren A. D. W. WOLMARANS, Di. C. W. DU TOIT, J. VAN BELKUM en anderen met hen, er zulk eene doortastende zuivering gehouden is, dat de naam der Kerk weer in eere komt, en dat vooral deze leertucht kwestie anderen Kerken, met name de Hollandsche Hervormde Kerk tot voorbeeld strekt, maar toch willen wij vragen, zijn al deze dingen niet een: „Gewogen, gewogen, maar te licht bevonden!” Wij verheugen ons in „de Hervormer” een eerste pleit te vinden, voor de zendingszaak, want dat is de groote schuld. Maar wij willen onzen broederen herinneren, dat zij, van het ontstaan hunner Kerk af, zich hebben bezondigd tegen het gebod: „gij zult geen valsche getuigenis spreken tegen uwen naaste!” door het hoogst afkeurenswaardig, methodisch-fout-vinden met onze Ned. Geref. vooral onze Vereen. Kerken. De Hervormde Kerk beginne nu eens met fout te vinden bij zichzelf en ons te waardeeren!

Het maakt in de kringen onzer Nederd. Geref. Kerken zulk een droevigen indruk, dat in Nederland, de Transvaalsch-Hervormden, overal waar zij optraden, op Zendingsfeesten, in de Synode der Herv. Kerk, of ook in verschillende bladen en tijdschriften, onze Ned. Geref. Kerken stelselmatig met hun laster hebben vervolgd; dat, met eene vrijmoedigheid die aan het ongelooflijke grenst, de Hervormden zich hebben aangediend — niet als scheurkerk! — maar als de wettige voortzetting onzer Herv. Kerk in Nederland. Ismaël heeft zich voor Izaak uitgegeven, de zoon der dienstmaagd voor den zoon der vrije, met het gevolg, dat er eene correspondentie met de Transvaalsch Hervormde Kerk is tot stand gekomen; hare vertegenwoordigers plechtstatig ontvangen zijn — met terzijdestelling en volkomen negatie van de rechten onzer Ned. Geref. en Vereenigde Kerken. Door dezen leugentoestand, waartegen men zich van onze zijde niet officieel heeft verzet, bestaat het gevaar, dat onze Kerken zich met afkeer en voor goed van Nederland zullen afwenden. *De naam Hollander en vooral de naam: Hervormde Hollander komt er nooit weer boven op.* Wij hebben dat jare geleden reeds voorspeld, in het artikel, dat wij boven afdrukten: *Het Nederlandsche Belang: „Ik vraag mijne broeders en zusters in Nederland, of zij werkelijk meenen, dat onze belangen gebaat worden, doordat heel het kerkelijk Zuid-Afrika tegen ons in het harnas wordt ge-*

jaagd? Het kan toch niet uitblijven, of de naam „Hollander” zal van de Kaap tot de Zambesie afschuw verwekken, wanneer Hollandsche predikanten, door Hollandsch geld gesteund, overal positie gaan kiezen tegen de hoogste en heiligste belangen der Afrikaners”. Had men zich toen laten gezeggen, dan ware er misschien redding geweest. Maar nu is het gepleegde kwaad onherstelbaar, en voegt men tot de oude zonden nieuwe toe.

HOOFDSTUK XXXVII.

Hervormde Geschiedvorsching.

Na den laatsten oorlog was er een korte tijd van verootmoediging en eene behoefte aan vereeniging en broederliefde bij velen. Doch vooral sedert het uitgeven van het hoogst partijdig en vaak hatelijk maandblad „De Hervormer”, onder redactie van Ds. VAN BELKUM, is de vrucht van Gods tuchtigingen weer geheel teloor gegaan. Als van ouds werpt men twistappels op; als van ouds drijft men de Hervormde Kerk als een wigge in ons kerkelijk, godsdienstig en maatschappelijk leven. Als wij wel zien, is men verder dan ooit van de vereeniging af. Want zoolang men van de geschiedenis onzer Kerken, ja, wat meer zegt, van de geschiedenis zijner eigene Kerk niets weet; ons de onmogelijkste dingen ten laste legt en de koppigste feiten ontkent met een volharding een betere zaak waardig, is er weinig kans op unificatie.

Wij gaan in dit en het volgend hoofdstuk de Hervormde geschiedvorsching eens toetsen. Hier wat den persoon van Ds. VAN DER HOFF betreft, daar met betrekking tot den naam: Ned. Hervormd of Gereformeerd.

In den Hervormden Almanak van het jaar 1909, vinden wij op blz. 41—49, onder *Mengelwerk*, een artikel getiteld: *De Nederduitsch Hervormde Kerk van Transvaal. Historische Herinnering.*

Dat artikel luidt als volgt:

„De geschiedenis der Nederduitsch Hervormde Kerk van Transvaal wacht nog altijd op haar schrijver. Zijn taak zal niet gemakkelijk zijn, want de

noodzakelijke bronnenstudie wordt belemmerd door het verloren geraakt zijn, — niet het minst in den laatsten oorlog — van vele bronnen, en de meesten van hen, die door mondelinge overlevering ons zouden kunnen inlichten, zijn reeds heengegaan. Toch zal die geschiedenis geschreven worden; maar wij willen niettemin nu reeds enkele „historische herinneringen” geven, die nu wel niet op groote belangrijkheid kunnen bogen, maar toch den lateren geschiedschrijver misschien kunnen helpen, om in de door ons aangegeven richting zijne onderzoekingen voort te zetten. Indien wij door deze „herinneringen” anderen zullen opwekken ze te controleeren of zelfs te rectificeren, dan hebben wij ons doel bereikt: n.l. belangstelling te wekken voor een nog onontgonnen terrein.

De twintig laatste jaren zullen niet de moeilijkheden opleveren van de eerste jaren, ofschoon eene onbevooroordeelde beschouwing van den laatsten tijd weer om andere redenen moeilijker zal blijken, dan het onderzoek naar de eerste levensjaren der Kerk. Het zal altijd bezwaarlijk gaan objectief de geschiedenis te schrijven van een tijd, waarin wij zelf leven en waarin wij dus zelf die geschiedenis meemaken. Toch zal het goed zijn, ook van de laatste jaren opteekeningen te maken, daar met de oudste stukken ook vele van de nieuwste in den oorlog zijn zoek geraakt of in de archieven van andere Kerkgenootschappen berusten.

Toen in de jaren 1835—1838 de Trek uit de Kaapkolonie naar Transvaal plaats had, kwamen de „Voortrekkers” in Transvaal als „Hervormden”. Dien naam brachten zij mede uit de Kolonie, waar de latere Ned. Gereformeerde Kerk toen nog Ned. Hervormde Kerk heette. De Kolonie had ten opzichte van den naam harer Kerk het voorbeeld van Nederland gevolgd. In Nederland sprak men voor 1816 gewoonlijk van de *Gereformeerde Kerken in de Nederlanden*. Soms werd ook wel in 't algemeen gesproken van „de Hervormde Kerk”, zooals reeds op het titelblad van het Psalmboek in 1773; maar officieel werd de naam „Hervormde Kerk” eerst gebruikt in het Reglement van 1816. Den 5den November 1842 werd de naam „Hervormde Kerk” in de Kaapkolonie veranderd in dien van „Gereformeerde Kerk”. ¹⁾ Het is van gewicht, deze naamsverandering in het oog te houden. Wilden n.l. de Voortrekkers in genoemde jaren hunne kerkelijke traditiën voortzetten, dan waren dat de traditiën hunner Hervormde (Kaapsche) Kerk. Als dus Ds. VAN DER HOFF schrijft: „Hier (in Transvaal) heeft zij als *bij toeval* den naam van Hervormd gekregen”, ²⁾ dan zou daartegen opgemerkt kunnen worden, dat de naam Hervormd uit de Kaap mede over de Vaalrivier getrokken is. Over het gewenschte of ongewenschte eener naamsverandering in Nederland en Kaapkolonie willen wij hier niet spreken. 't Is ons genoeg op het feit der verandering gewezen te hebben.

Van een georganiseerd Kerkgenootschap in Transvaal kon in de eerste jaren geen sprake zijn. Mag men wederom Ds. VAN DER HOFF gelooven, dan heeft men zich den kerkelijken toestand der emigranten aldus voor te

¹⁾ VAN WARMELOO, *Een herinnering aan Ds. DIRK VAN DER HOFF, Potchefstroom*, blz. 4: „Voor 1843 wist men van geen andere dan de Ned. Herv. Kerk in Zuid-Afrika”. [Bewijs?]

²⁾ Antwoord aan Veritas enz. (Potchefstroom 1871), blz. 2.

stellen: „Toen de emigranten zich hier gevestigd hadden, wilde de predikant TAYLOR, van *Cradock* ¹⁾ hen komen opzoeken. De Synode echter belette hem hier heen te gaan. Eindelijk gaf zij hem daartoe verlof, doch onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat hij geen kinderen zou doopen of aannemen, dat hij zich alleen bij zijn predikwerk moest bepalen, en volstrekt geen Sacramenten mocht uitdeelen. Later kwamen nu en dan enkele Leeraars hen in vliegende haast bezoeken, met zeer veel lust om leeuwen en tijgers, kameelen, olifanten en rhenosters, buffels en elanden te zien en, zoo mogelijk, een van die wonderdieren te schieten, maar met zeer weinig lust om zich geheel en al aan de belangen der Kerk toe te wijden. Niet een enkele had voor onze arme, herderlooze Kerk alhier zooveel over, dat hij zich aan haar als vast Leeraar verbinden wilde. Hoe men ook bad en smeekte, 't was alles vruchteloos. Wel mooie en fraai klinkende beloften, maar geen hulp.²⁾

Die toestand wordt door Ds. VAN WARMELOO aldus beschreven: „Met den Bijbel onder den arm, met een attestatie van lidmaatschap der Ned. Herv. Kerk in het bezit (vóór 1843 wist men van geene andere dan de Ned. Herv. Kerk in Zuid-Afrika), hadden zij, met het verlaten van de Kaapkolonie, óók den overgeërfden zin van godsdienstigheid medegenomen, die hen smachtend deed uitzien naar de levende verkondiging van Gods Woord, en de wensch deed geboren worden om een eigen Herder en Leeraar te mogen bezitten. Zoo nu en dan kwamen wel eens predikanten der Kaapkolonie hun een bezoek brengen, maar het bleef bij een bezoek, niemand voelde zich aangeord om zich metterwoon hier te vestigen. En het is aandoenlijk, om de verhalen der Voortrekkers te hooren, hoe zij hunne kinderen zagen groot worden, zonder gedoopt te zijn, hoe men reikhalzend uitzag naar eene gelegenheid om zonen en dochteren als lidmaten der Kerk te doen aannemen en het Avondmaal te kunnen genieten enz. enz. en wanneer de bekendmaking rondging, dat een of meer predikanten de verschillende gemeenten zouden bezoeken, hoe het gansche land in rep en roer was, en alles werd aangewend om de hooge ingenomenheid te betuigen met het voorrecht, van wederom een geordend Leeraar te mogen aanschouwen. Een volk, dat zooveel prijs stelde op den openbaren godsdienst, moest wel alle middelen aanwenden om een eigen Herder te bekomen. Men klopte aan de deur van de Kaapsche Kerk ³⁾ en smeekte om hulp. Het was tevergeefs; wij willen niet de redenen gaan ontleden, waarom men weigerde aan een dringende bede gehoor te geven. In elk geval, er kwam geen hulp. Toen wendde men zich naar Holland, waar dezelfde Ned. Hervormde Kerk was [*dezelfde?*], met denzelfden Bijbel, dezelfde bediening der Sacramenten, dezelfde taal, dezelfde formulieren.” ⁴⁾

Het zou de moeite loonen, indien men eens de redenen ging ontleden, — zooals Ds. VAN WARMELOO het uitdrukte — waarom de Kaapsche Kerk alle hulp aan de Transvalers bleef weigeren. Er wordt beweerd, dat enkele, met

¹⁾ JOHN TAYLOR, 1818—1860.

²⁾ *Open brief aan* Ds. J. P. JOOSTE, (Potchefstroom, 1871, blz. 2.)

³⁾ VAN WARMELOO had er bij kunnen voegen: „en van de Kaapsche predikanten” — *noot van* Prof. MULLER.

⁴⁾ Een herinnering aan Ds. H. VAN DER HOFF, blz. 5.